

Kiusaaminen ja siihen puuttuminen varhaiskasvatuksessa

Päiväkodin työntekijöiden näkemyksiä

Kemppainen Sanna

Opinnäytetyö
Sosiaaliala
Sosionomi (AMK)
2023

Sosiaali-
sosionomi (AMK)

Tekijä	Sanna Kemppainen	Vuosi	2023
Ohjaaja(t)	Kaisu, Vinkki & Anneli, Ylikärppä		
Toimeksiantaja			
Työn nimi	Kiusaaminen ja siihen puuttuminen varhaiskasvatuksessa		
Sivu- ja liitesivumäärä	50 + 4		

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli selvittää henkilökunnan kokemuksia ja näkemyksiä siitä, millaista kiusaamista varhaiskasvatuksessa esiintyy 3–6-vuotiaiden lasten keskuudessa ja miten he puuttuvat siihen.

Opinnäytetyössäni käytin laadullista tutkimusmenetelmää ja keräsin aineiston teemahaastatteluina eräässä Kemin päiväkodissa. Haastatteluihin osallistui viisi lastentarhanopettajaa. Neljää ihmistä haastattelin ryhmähaastattelussa ja yhtä yksilöhaastattelussa.

Haastatteluiden perusteella kiusaamista esiintyy päiväkodissa paljon. Lapset kiusaavat toisiaan fyysisesti, sanallisesti ja sanattomasti. Ryhmissä kiusaaminen ei kohdistu kehenkään tiettyyn lapseen, mutta kiusaajina toimivat usein samat lapset.

Ryhmän aikuisilla on yhdessä sovittuja toimintamalleja kiusaamiseen puuttumiseksi. Haastateltavat pitivät tärkeänä myös ennaltaehkäistä kiusaamista. Kiusaamistilanteiden selvittelyssä tärkeää oli, että jokainen lapsi tuli kuulluksi ja että tilanteeseen löydetään yhdessä ratkaisu.

Social services
Bachelor of social services

Author	Sanna Kemppainen	Year	2023
Supervisor	Kaisu Vinkki & Anneli Ylikärppä		
Commissioned by			
Subject of thesis	Bullying and intervention in early childhood education		
Number of pages	50 + 4		

The purpose of my thesis was to find out the experiences and the views of the kindergarten teachers on the bullying of children between 3–6 years old and how the kindergarten teachers intervene in bullying.

Qualitative research method and theme interviews were used in this thesis. I conducted the interviews in one of Kemi's kindergartens. Five volunteer kindergarten teachers took part in the interviews. I interviewed four of them in a group interview and one in an individual interview.

Based on the interviews I can say that bullying occurs in the kindergarten. Children bully each other in physical, verbal, and non-verbal ways. The bullying has no specific target, but the same children often act as bullies.

The kindergarten teachers have certain operating models to deal with the bullying. They also think it is important to prevent bullying. When resolving a dispute, it is important that every child is heard. In the end an adult helps children find a solution.

Key words bullying, bullying in kindergarten, intervention

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2. KIUSAAMINEN	7
2.1 Kiusaamisen määritelmä	7
2.2 Kiusaamisen yleisyys ja muodot.....	8
2.3 Kiusaamisen roolit ja tyttöjen ja poikien väliset erot.....	10
3 KIUSAAMINEN VARHAISKASVATUKSESSA	13
3.1 Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tavoitteet ja toimintakulttuuri	13
3.2 Kiusaamisen tunnistaminen.....	15
3.3 Kiusaamiseen puuttuminen ja ehkäiseminen.....	16
4 SOSIAALISET SUHTEET.....	19
4.1 3–6-vuotiaiden sosiaalisten taitojen kehitys.....	19
4.2 Vertaissuhteet ja negatiivisen vuorovaikutuksen kehä	20
4.3 Tunnetaidot.....	23
5 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS.....	26
5.1 Opinnäytetyön tavoitteet ja tutkimuskysymykset	26
5.2 Tutkimusmenetelmät ja analyysi	26
5.3 Luotettavuus ja etiikka	30
6 TULOKSET	33
6.1 Kiusaamisen tunnistaminen, puuttuminen ja ehkäiseminen	33
6.2 Kiusaamisen yleisyys ja tyypillinen kiusaamistilanne.....	38
6.3 Kiusaamisen roolit ja tyttöjen ja poikien väliset erot.....	39
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	42
8 POHDINTA	46
LÄHTEET	48
LIITTEET	51

1 JOHDANTO

Vuonna 2018 uuteen Varhaiskasvatuslakiin (540/2018) kirjattiin lisäys kiusaamisen, väkivallan ja muun häirinnän kieltämisestä varhaiskasvatuksessa. Lisäyksellä haluttiin taata kaikille lapsille turvallinen varhaiskasvatusympäristö ja saada varhaiskasvatuksen henkilökuntaa puuttumaan kiusaamiseen aikaisempaa tiukemmin. Lisäyksen myötä kunnissa ja varhaiskasvatuksessa kiinnitetään aikaisempaa enemmän huomiota asiaan ja monessa kunnassa on laadittu kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelmia.

Lakiuudistuksesta huolimatta monet lapset kokevat silti kiusaamista varhaiskasvatuksessa. Ylen nettisivuilla kerättiin vuonna 2020 päiväkotikäisten lasten vanhemmilta kokemuksia siitä, onko laki vaikuttanut lasten arkeen päiväkodissa. Moni vastaajista koki, että varhaiskasvatuksen henkilökunta ei puutu kiusaamiseen riittävän tehokkaasti ja lasten kokemuksia vähätellään. (Karppinen 2020.)

Kiusaaminen on riskitekijä lapsen ja nuoren terveelle kasvu- ja kehitykselle. Tutkimusten mukaan kiusatut lapset kokevat myöhemmin elämässään muita lapsia enemmän itsetunto-ongelmia, itsetuhoisuutta, ahdistuneisuutta ja masennusta. Kiusaajilla puolestaan on kasvanut riski epäsosiaaliseen käyttäytymiseen myöhemmin elämässään, joka voi ilmetä syrjäytymisenä yhteiskunnasta. Opitut kiusaamisen toimintamallit ovat hyvin pysyviä ja kiusaamiskäyttäytyminen voi jatkua työelämässäkin. (Repo 2013, 14.)

Laadukkaalla varhaiskasvatuksella voidaan puuttua lapsen vertaissuhteissa oleviin ongelmiin ja mahdollisesti välttää kiusaamiskierteeseen ajautuminen. Lisäksi varhainen puuttuminen kiusaamiseen kasvattaa lapsen fyysistä, psyykkistä, sosiaalista ja psykologista turvallisuutta. Turvallisessa ryhmässä lapsi kokee osallisuutta ja oppimisen iloa, jotka ovat edellytyksiä laadukkaalle ja onnistuneelle varhaiskasvatukselle. (Repo 2013, 15.)

Kiusaamisen tunnistamisen ja varhaisen puuttumisen tärkeyttä varhaiskasvatuksessa ei voi siis korostaa liikaa. Opinnäytetyöni tarkoituksena on selvittää varhaiskasvatuksen henkilökunnan näkökulmasta, millaista kiusaamista he ovat ha-

vainneet työskentelemissään ryhmissä, kiusaamisen eri muotoja sekä henkilökunnan omaa toimintaa kiusaamistilanteissa. Opinnäytetyöni tavoitteena on lisätä omaa tietoisuuttani kiusaamisesta, jotta pystyn tulevana varhaiskasvatuksen ammattilaisena tunnistamaan ja puuttumaan kiusaamiseen varhaisessa vaiheessa. Oman ammatillisen kasvun lisäksi toivon tulosten auttavan myös muita varhaiskasvatuksen ammattilaisia tunnistamaan kiusaamistilanteita paremmin omassa ryhmässään. Kiusaamisten yleisten muotojen tunnistaminen auttaa ammattilaisia ennaltaehkäisemään ja puuttumaan kiusaamiseen sen varhaisessa vaiheessa.

Toteutin opinnäytetyön haastattelututkimuksena eräessä kemiläisessä päiväkodissa. Haastattelin 3–6-vuotiaiden lasten kanssa työskenteleviä vapaaehtoisia henkilökunnan jäseniä. Yhteensä haastateltavia oli viisi.

2. KIUSAAMINEN

2.1 Kiusaamisen määritelmä

Tieteellisissä tutkimuksissa yhä yleisesti käytettävissä oleva Dan Olweusin (1973) määritelmän mukaan kiusattu on henkilö, joka joutuu toistuvasti useita kertoja tietyn ajan sisällä pahantahtoisten tekojen kohteeksi joko saman tai useamman henkilön toimesta. Määritelmän mukaan negatiivisen käytöksen tulee olla toistuvaa ja tapahtua pidemmän aikajakson sisällä, jotta kiusaamisen ulkopuolelle jätetään yksittäiset kielteiset teot. (Repo 2013, 34.) Suomalainen tutkija Christina Salmivalli on lisännyt määritelmään osapuolten epätasaväkisyyden, jolloin uhrilla ei ole mahdollisuuksia puolustaa itseään kiusaajan resursseja vastaan. (Salmivalli 2005, 43.)

Arkielämässä kiusaaminen määrittelemisen on vaikeaa, koska se on ennen kaikkea subjektiivinen kokemus, johon vaikuttaa näkyvän toiminnan lisäksi yksilön ja ryhmän suhtautuminen koettuun tilanteeseen. Tästä syystä kiusaamista on vaikea havaita ulkopuolelta. Ihmisillä on myös erilaisia käsityksiä siitä, millainen toiminta on toista loukkaavaa ja voidaan tulkita kiusaamiseksi. Se minkä joku kokee loukkaavaksi, ei välttämättä loukkaa toista lainkaan. Lisäksi määrittelyä vaikeuttaa se, että kaikkea kiusaamiseksi laskettavia tekoja ei ole tarkoitettu loukkaaviksi, vaikka teoilla on voinut olla haitallisia seurauksia. (Elo & Lamberg 2018, 39–40.)

Kiusaamisen määrittely on kuitenkin tärkeää, jotta ilmiötä voidaan tutkia ja ymmärtää paremmin. Määritelmät eivät kuitenkaan saa vaikuttaa siihen, miten suhtaudumme yksilön kokemuksiin asiasta. Yksilön kokemuksissa tilanne on todellinen, vaikka määritelmät eivät kaikilta osin täytyisikään.

Kiusaamisella on katsottu olevan tiettyjä piirteitä, mitkä erottavat sen esimerkiksi riitelystä. Näitä piirteitä ovat tietoisuus, toistuvuus, vallankäyttö ja ryhmäilmiö. Tutkimuksissa kiusaaminen on usein määritelty toiminnaksi, jossa yhdelle tai samalle oppilaalle toistuvasti aiheutetaan paha mieltä tai vahinkoa (Elo & Lamberg 2018, 39–40; Repo 2013, 38.)

Kiusaamisen määritelmien soveltaminen varhaiskasvatusikäisiin lapsiin on monella tapaa ongelmallista. Ensinnäkin pienet lapset vielä opettelevat käyttäytymisen hillintää, minkä takia aggressiivisen normatiivisen käyttäytymisen ja kiusaamisen erottaminen toisistaan voi olla vaikeaa. Toiseksi kiusaamisen yhtenä tunnuspiirteenä on toiminta, jonka tarkoituksena on aiheuttaa uhrille pahaa mieltä. Pieni lapsi ei kuitenkaan aina ymmärrä loukkaavansa toista, varsinkintaan silloin, jos lapsen itsesääntely- ja vuorovaikutustaidoissa on puutteita. (Repo 2013, 35–36.) Varhaiskasvatusikäisten lasten kiusaamista määrittääkin paremmin lapsiryhmissä tapahtuva vahingoittava ja loukkaava vuorovaikutusprosessi, joka lopulta johtaa jonkun tai joidenkin lasten yhteisön ulkopuolelle sulkemiseen. (Laaksonen & Repo 2017, 13.)

2.2 Kiusaamisen yleisyys ja muodot

Laura Repo on väitöskirjassaan tutkinut pienten lasten välistä kiusaamista Suomessa. Hänen tekemän tutkimuksen mukaan 7,1 prosenttia 3–6-vuotiaista päiväkotilapsista kiusasi muita lapsia, 3,3 prosenttia lapsista tuli muiden kiusatuksi päiväkodeissa ja 2,2 prosentilla lapsista oli sekä kiusaajan ja kiusatun roolit. (Repo 2013, 70.)

Repon tutkimuksen mukaan maahanmuuttajataustaiset lapset ovat kiusattuina suhteessa useammin kuin ei-maahanmuuttajataustaiset. Kiusaajan ja kiusajauhrin asemassa he eivät olleet sen useammin kuin ei-maahanmuuttajataustaiset lapset. (Repo 2013, 70.) Repon tulokset maahanmuuttajataustaisten lasten joutumisesta muita useammin kiusatuksi vastaavat muissa maissa tehtyjä tutkimuksia. (Von Grünigen, Perren, Nägele & Alsaker 2010). Kiusatuksi tuleminen voi johtua kielitaidon puutteesta, mikä näkyy esimerkiksi vaikeutena liittyä leikkiin tai kotoa tulevista rasistisista asenteista. (Repo 2013, 72–73).

Repon tutkimuksen aineistossa havaittiin, että kiusaaminen ja siihen liittyvät roolit ovat selvästi yleisempiä erityistä tukea tarvitsevilla lapsilla. Aineiston tähän ryhmään luokitelluista lapsista toisia kiusasi 14 prosenttia, 7 prosenttia oli uhrin asemassa ja kiusaa-uhri asemassa oli 8 prosenttia. (Repo 2013, 71.)

Repon tutkimuksen mukaan kiusaamisen kanssa suoraan tekemisissä päiväkodeissa on 12,6 % lapsista. Tämä prosenttiosuus koostuu vain henkilökunnan havaitsemasta kiusaamisesta. (Repo 2013, 72.) Tästä huolimatta kiusaaminen on siis yleistä myös alle kouluikäisten lasten keskuudessa.

Kiusaamista käsittelevä kirjallisuus ja tutkimus jakaa kiusaamisen muodot yleensä suoraan ja epäsuoraan kiusaamiseen. Suorassa kiusaamisessa kiusaaja kohdistaa negatiiviset tekonsa suoraan kiusattuun esimerkiksi fyysisin keinoin. (Hamarus 2012, 38.)

Epäsuorassa kiusaamisessa on puolestaan kyse sellaisesta negatiivisesta teosta, jota ulkopuolisen tai uhrin voi olla vaikea havaita. Tällaisia kiusaamisen muotoja ovat esimerkiksi ulkopuolelle jättäminen, selän takana puhuminen, juurujen levittely, ilmeet ja eleet, joita ulkopuolisen on vaikea havaita. (Hamarus 2012, 38.) Epäsuorasta kiusaamisesta käytetään joskus termejä relationaalinen aggressio tai relationaalinen kiusaaminen. Siinä tarkoituksena on vahingoittaa uhrin ihmissuhteita manipuloimalla tai eristämällä uhri yhteisön ulkopuolelle. (Repo 2013, 74.)

Suoran ja epäsuoran kiusaamisen lisäksi kiusaaminen luokitellaan usein fyysiseen, psyykkiseen ja verbaaliseen kiusaamiseen. Fyysistä kiusaamista on toisen fyysinen satuttaminen esimerkiksi lyömällä, potkimalla tai leikin sotkeminen. Sannallisessa kiusaamisessa toista satutetaan verbaalisesti esimerkiksi haukkumalla, hännäämällä tai kommentoimalla vaatteita tai ulkonäköä. Psyykkisen kiusaamisen tapoja ovat useat epäsuoran kiusaamisen muodot, kuten selän takana puhuminen ja ulkopuolelle jättäminen. Epäsuoran kiusaamisen lisäksi psyykkisellä kiusaamisella on kuitenkin myös suoria tapoja, kuten uhkailu ja kiristäminen. (Repo 2013, 74.)

Repo on väitöskirjatutkimuksessaan tutkinut myös päiväkodeissa tapahtuvan kiusaamisen muotoja. Hänen tutkimuksensa mukaan kiusaamisen yleisin yksittäinen kiusaamistapa päiväkotikäisillä lapsilla oli ryhmän ulkopuolelle jättäminen. Toiseksi yleisin yksittäinen tapa oli töniminen. Tämän jälkeen kolmantena tulivat muut psyykkiset kiusaamisen muodot eli uhkailu, manipulointi ja kiristäminen. (Repo 2013, 75.)

Fyysisen kiusaamisen muodot eroavat selvästi päiväkotikäisten ja kouluikäisten lasten välillä. Pienille lapsille tyypillisiä fyysisen kiusaamisen muotoja ovat juuri toisen leikin sotkeminen, hiekan heittäminen ja nipistely. Sen sijaan verbaalisen ja psyykkisen kiusaamisen muodot ovat jo pienillä lapsilla samankaltaisia kuin vanhemmilla lapsilla ja aikuisilla. (Repo 2013, 76.)

Repon tutkimuksen mukaan tavallisin vallankäytön väline lasten keskuudessa oli syntymäpäiväkutsut. Kutsujen avulla lapset pystyvät manipuloimaan ja kiristämään muita ryhmän lapsia toimimaan haluamallaan tavalla. Toinen yleinen vallankäytön väline on leikin sääntöjen muuttelu. Sillä tarkoitetaan toimintaa, jossa ryhmän lapsi näennäisesti hyväksytään mukaan leikkiin, mutta hänelle ei anneta samoja oikeuksia kuin muille leikkijöille. Muut estävät lapselta esimerkiksi mahdollisuuden vaikuttaa leikin kulkuun tai leikin roolit jakautuvat epätasaisesti. (Repo 2013, 75.)

2.3 Kiusaamisen roolit ja tyttöjen ja poikien väliset erot

Suomessa ja ulkomailla on tutkittu, onko kiusaajilla tai kiusatulla joitakin erityisiä piirteitä, josta heidät voisi etukäteen tunnistaa. Päivi Hamaruksen (2006) väitöskirjatutkimuksessa oppilaiden mainitsemat syyt kiusatuksi tulemiselle liittyivät kulttuurisiin arvostuksiin, kuten ulkonäköön ja käyttäytymiseen. Aina kiusaamiselle ei osattu nimetä mitään mainittavaa syytä, mikä viittaisi siihen, että syy voi olla mikä tahansa, mutta helpointa se on liittää yhteisön kulttuurisiin arvostuksiin. (Hamarus 2012, 44.)

Yhteisön ja kiusaajan näkökulmasta kiusaamisella haetaan ryhmässä tiettyä asemaa, valtaa tai roolia. Kiusaaja saattaa pelätä yksin jäämistä ja vahvistaa kiusaajaryhmän pysymään yhdessä kiusaamalla toisia. Kiusaajaryhmää pitää koossa myös sen jäsenten pelko siitä, että heistä itsestään tulee kiusattuja, jos he puolustavat uhria. (Hamarus 2012, 43.)

Christina Salmivallin mukaan (1998) kiusaaminen on ryhmäilmiö, jossa jokaisella ryhmän jäsenillä on oma roolinsa kiusaajan ja kiusatun lisäksi. Muutamia ryhmän jäseniä kiusaavat uhria muiden antaessa toiminnalle passiivisen hyväksyntänsä. Kiusaamisella henkilö tavoittelee ryhmässä näkyvyyttä, valtaa tai statusta. Lap-

sen kiusatessa toista ryhmän jäsentä se kiinnittää muiden ryhmän jäsenten huomion ja osa heistä antaa toiminnalle tukensa nauramalla tai liittymällä tekoon. Kiusaaja vahvistaa asemaansa useamman ryhmäläisen hyväksynnän kautta ja saa siitä vallan tunnetta itselleen. (Elo & Lamberg 2018, 43–44.)

Roolit jakautuvat kiusaamistilanteissa ryhmän odotusten ja tarpeiden mukaan eli roolia ei valita, vaan ryhmä määrittelee sen jokaiselle. Ryhmän odotukset alkavat tuottaa sen jäsenissä roolin kaltaista käyttäytymistä. Uhrin ja kiusaajan lisäksi kiusaamistilanteesta löytyy avustajan, vahvistajan, puolustajan ja ulkopuolisen roolit. Avustaja on henkilö, joka osallistuu kiusaamiseen tukemalla kiusaajaa. Vahvistaja antaa kiusaamiselle hyväksynnän nauramalla tai katselemalla. Puolustaja puolestaan asettuu tilanteessa uhrin puolelle ja pyrkii lopettamaan kiusaamisen. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 4.) Salmivallin (2005) mukaan uhria puolustetaan sitä enemmän, mitä nuoremista lapsista on kyse. Ulkopuolisen roolissa olevat haluavat pysyä tilanteessa ulkopuolisina (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 4).

Kiusaaminen näyttäytyy ryhmäilmiönä jo päiväkodeissa, sillä kaikkia kiusaamiseen liittyviä rooleja on löydettävissä 3–6-vuotiaiden lasten ryhmissä. Ryhmäilmiön luonne tulee parhaiten esiin poikavoittoisissa ryhmissä, joissa kiusaajan ympärille kertyy useampia vahvistajia. Kiusaamiseen puuttuessa kiusaamiseen osallistuvien vahvistajien ja avustajien määrä vähenee ja lapset ymmärtävät toimineensa tilanteessa väärin. (Repo 2013, 79.)

Tutkimusten mukaan pojat ovat tyttöjä enemmän osallisina kiusaamistilanteissa sekä kiusattuina että kiusaajina. Poikia kiusaavat useimmiten toiset pojat, kun taas tyttöjä kiusaavat sekä tytöt että pojat. Joidenkin tutkijoiden mukaan tyttöjen pienempää määrää kiusaajissa selittää tyttöjen useammin käyttämä epäsuora kiusaaminen, jolloin kiusaaminen voi jäädä havaitsematta. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 37.)

Yleisesti ajatellaan, että pojat käyttävät kiusaamisessa enemmän suoria kiusaamisen muotoja, kun taas tyttöjä on pidetty enemmän epäsuoran kiusaamisen käyttäjinä. Sonja Perrenin (2000, 17) tutkimuksessa tutkittiin pienten tyttöjen ja poikien välisiä eroja kiusaamisessa. Tutkimustulokset tukivat näkemystä siitä,

että poikien kiusaaminen on suurempaa kuin tytöillä, mutta psyykkistä kiusaamista esiintyy molemmilla sukupuolilla yhtä paljon.

Myös Repon väitöskirjatutkimuksessa sukupuolien välillä havaittiin selviä eroja. Hänen tutkimuksessaan tytöt sekä käyttävät että heihin kohdistuu poikia enemmän psyykkisen kiusaamisen muotoja. Vastaavasti pojat käyttävät ja heihin kohdistuu tyttöjä enemmän fyysisen kiusaamisen muotoja. Yhtä yleistä molemmilla sukupuolilla oli sanallinen kiusaaminen. (Repo 2013, 81.)

Salmivallin (1998, 39–40) mukaan selityksiä sukupuolten välisille eroille kiusaamistavoissa on monia. Yksi syy eroille on se, että epäsuora kiusaaminen edellyttää tiettyä määrää sosiaalista älykkyyttä. Tytöt ovat usein poikia sosiaalisesti älykkäämpiä, joten heillä on poikia useammin mahdollisuus käyttää epäsuoria keinoja. Toinen selittävä tekijä tälle on tyttöjen ja poikien keskinäisten vertaisryhmien erot. Tyttöjen vertaisryhmät ja toverisuhteet mahdollistavat epäsuoran kiusaamisen poikien vertaisryhmiä paremmin. Kolmas selittävä tekijä eroille on se, että kulttuurimme puuttuu tyttöjen suoraan aggressioon herkemmin. Sukupuoliroolit ja kulttuurissa vallitsevat normit saavat kenties tytöt välttämään avointa aggressioon ilmaisua.

3 KIUSAAMINEN VARHAISKASVATUKSESSA

3.1 Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tavoitteet ja toimintakulttuuri

Varhaiskasvatuslain (540/2018) mukaan varhaiskasvatuksella tarkoitetaan lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuutta, jossa painotetaan erityisesti pedagogiikkaa. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on edistää lasten yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja ehkäistä syrjäytymistä. Tavoitteita tukee se, että monet varhaiskasvatuksessa opitut taidot ja tiedot vahvistavat lasten aktiivista toimijuutta ja osallisuutta yhteiskunnassa. Varhaiskasvatus on lisäksi yhteiskunnallinen palvelu, mikä tukee huoltajia kasvatustyössä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa opiskeluun tai työelämään. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 14.)

Varhaiskasvatuksen suunnittelusta, ohjauksesta ja seurannasta vastaa yleisesti opetus- ja kulttuuriministeriö. Varhaiskasvatusta säätelevä laki on varhaiskasvatustalaki (540/2018), johon perustuen opetushallitus määrittelee varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 8.) Näiden perusteiden tarkoituksena on edistää yhdenvertaisen varhaiskasvatuksen toteutumista koko maassa ja määrittellä varhaiskasvatuksen toteuttamisen keskeisiä sisältöjä sekä varhaiskasvatuksen järjestäjien ja kodin ja muiden tahojen välisestä yhteistyöstä. Varhaiskasvatuksessa toteutetaan lapsen tavoitteellista ja suunnitelmallista hoidon, opetuksen, kasvatuksen ja pedagogiikan muodostama kokonaisuutta. (Varhaiskasvatustalaki 540/2018 2 §.)

Varhaiskasvatusta osana oleva esiopetus puolestaan tarkoittaa maksutonta opetusta, jota lapset saavat ennen ensimmäistä oppivelvollisuusvuottaan. Esiopetusta säätelee Opetushallituksen määräyksenä annettu Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet ja Perusopetuslaki (628/1998). Esiopetuksen keskeisenä tehtävänä on edistää lapsen valmiuksia kehittyä, kasvaa ja oppia. Esiopetuksessa lapsi saa mahdollisuuksia monipuoliseen vuorovaikutukseen ja sosiaalisten taitojen vahvistamiseen. Tavoitteena on, että lapset oppivat arvostamaan omaa ainutlaatuisuuttaan ja ihmisten yhdenvertaisuutta. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 8 & 12.)

Varhaiskasvatus on iso osa monen lapsen arkea, sillä suurin osa alle kouluikäisistä lapsista on varhaiskasvatuksen piirissä. Turvallisella varhaiskasvatusympäristöllä varmistetaan lasten perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen, sillä kiusaaminen loukkaa näitä oikeuksia. (Elo & Lamberg 2018, 57.) Näiden oikeuksien toteutumiseksi varhaiskasvatuslain mukaan (540/2018 2:10 §) varhaiskasvatusympäristön tulee olla lapselle turvallinen ja suojella lasta väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä.

Kemin kaupungin varhaiskasvatussuunnitelman mukaan varhaiskasvatuksessa ei sallita kiusaamista, väkivaltaa tai häirintää. Kiusaamista tunnistetaan, siihen puututaan ja sitä ehkäistään tietoisesti ja suunnitelmallisesti osana toimintakulttuurin kehittämistä. Olennaisena kiusaamisen ehkäisyssä nähdään lasten veritaissuhteiden ja yhteisön hyvinvoinnin tukeminen. Henkilöstö harjoittelee lasten kanssa emotionaalisia taitoja ja opettaa ratkaisemaan ristiriitoja rakentavasti. Kiusaamis-, väkivalta- tai häirintätilanteista keskustellaan huoltajien kanssa rakentavasti ja etsitään yhdessä ratkaisuja. (Seudullinen varhaiskasvatussuunnitelma 2022, 28.)

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuurilla on vaikutusta lasten hyvinvointiin. Turvallisessa yhteisössä kiusaamista ei hyväksytä missään muodossa ja epäasialliseen käytökseen puututaan aina. Lasten kokemus kuulluksi tulemisesta, osallistamisesta ja oikeudenmukaisuudesta rakentavat luottamusta ja vaikuttavat toimintakulttuuriin myönteisesti. Kiusaamiseen puuttuminen ja sen ehkäisy ovat osa varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria ja kasvatuksessa kannustetaan lapsia leikkiin ja vuorovaikutukseen. Toiminnalla tuetaan jokaisen lapsen yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja osallisuutta. (Elo & Lamberg 2018, 58.)

Vanhemmilla on tärkeä rooli kiusaamisen ehkäisyssä, sillä kiusaaminen on aina myös kodin asia, vaikka itse kiusaaminen tapahtuukin kodin ulkopuolella. Vanhempia voidaan sitouttaa kiusaamisen vastaiseen työhön esimerkiksi antamalla vanhempien osallistua vanhempainilloissa päiväkodin arvokeskusteluun sekä kiusaamisen vastaiseen työhön. (Repo 2013, 205.)

3.2 Kiusaamisen tunnistaminen

Varhaiskasvatuksessa kiusaamistilanteet tapahtuvat yleisesti vapaiden leikkien yhteydessä sisällä tai ulkona. Kiusaamistilanteita esiintyy myös lepo- ja nukku- mistilanteissa, vaikka aikuinen on tilanteissa paikalla. Yhteistä kiusaamistilan- teissa on se, että sitä esiintyy, kun aikuinen ei näe tai kiusaaminen on vaikeasti havaittavissa. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 22.)

Toisinaan kiusaamistilanteita tapahtuu myös henkilökunnan silmien edessä, ku- ten yhteisissä toimintahetkissä, esimerkiksi aamupiirissä. Tällöin kiusaaminen on häirintää, joka estää vieressä istuvan tai koko ryhmän oppimista. Kiusaamiseksi tilanteen tekee se, että se on usein toistuvaa ja jatkuvaa, ja häiriköimällä oppi- misprosessia lapsi käyttää valtaa ryhmässä. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 22.)

Koska kiusaaminen tapahtuu useimmiten silloin kun aikuinen ei ole paikalla, on kiusaamisen havaitseminen usein vaikeaa. Fyysinen kiusaaminen on helpompaa tunnistaa kuin henkinen. Henkisen kiusaamisen tunnistamisessa aikuiselta vaa- ditaan enemmän ryhmän tuntemista, sillä kiusaamiseen voi liittyä piilomerkityk- siä, jotka jäävät ulkopuoliselta helposti huomaamatta. (Hamarus 2008, 95.)

Jotta kiusaamiseen voidaan puuttua, täytyy tilanteet kuitenkin tunnistaa. Pienet lapset kertovat vielä mielellään asioistaan aikuisille, olivat ne sitten negatiivisia tai positiivisia. Aikuisen tuleekin rohkaista lapsia tähän ja kuunnella lasta. Lap- sella on oikeus kertoa ja tulla kuulluksi ilman pelkoa siitä, että hänet leimataan kantelijaksi. Aikuisten tuleekin luoda ryhmiin sellainen turvallinen ilmapiiri, että lapset haluavat ja uskaltavat kertoa asioista. (Kirves & Stoor-Grenner 2010b, 18.)

Varhaiskasvatuksen kiusaamisen ja puuttumisen suunnitelmissa tulee näkyä, millaisten menetelmien avulla henkilökunta käyttää kiusaamisen tunnistamiseen ryhmässään. Arvokeskusteluiden jälkeen henkilökunta on tietoisempi kiusaami- sesta ja ilmiöön liittyvistä asioista kasvaa. Tämä auttaa henkilökuntaa tunnista- maan, tapahtuuko ryhmässä kiusaamista tai onko riski, että jokin käytösmalli voi muuttua kiusaamiseksi. (Kirves & Stoor-Grenner 2010b, 18.)

Tehokas tapa huomata kiusaamistilanteita on lasten havainnointi. Monet kiusaa- mistilanteet syntyvät leikkitalanteissa, joten lasten vuorovaikutuksen havainnoin- nilla on ratkaiseva merkitys kiusaamistilanteiden tunnistamisessa ja ehkäisyssä.

Leikkitilanteita havainnoimalla aikuinen pystyy tunnistamaan ne tilanteet, jolloin lapsi tarvitsee aikuisen apua ja tukea. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 18 & 32–33.)

3.3 Kiusaamiseen puuttuminen ja ehkäiseminen

Kiusaamisella on kiistaton vaikutus henkiseen ja fyysiseen turvallisuuteen. Kiusaamisella voi olla suuria negatiivisia vaikutuksia uhrin terveyteen. Kiusaajalla puolestaan on riski jatkaa muita alistavaa ja aggressiivista käyttäytymistä myöhemminkin elämässään, jos kiusaamiseen ei puututa riittävän ajoissa. Puuttamalla kiusaamiseen kasvattajat viestittävät vastuullaan oleville lapsille toisen kunnioittamista ja välittämistä. (Hurme & Kyllönen 2014, 128.)

Pienten lasten kohdalla kiusaamistilanteisiin puuttuminen johdonmukaisesti johtaa niiden vähenemiseen. Alle kouluikäisillä lapsilla kiusaamistilanteiden roolit eivät ole vielä vakiintuneita, joten aikuinen pystyy vielä vaikuttamaan tähän. Pienet lapset luottavatkin tilanteissa usein aikuisen apuun. Taitava ja empaattinen aikuinen saa lapset puhumaan asioista, jolloin kiusaamistilanteet tulevat aikuisten tietoon. (Kirves & Stoor-Grenner 2010b, 19.)

Jokainen lasten välinen konfliktitilanne on erilainen, joten oikeanlainen toimintatapa edellyttää lasten tuntemista ja tilanteen havainnointia. Ryhmissä on kuitenkin hyvä olla sellainen puuttumisen rakenne, että kaikki osapuolet tietävät, miten asiassa toimitaan, jos kiusaamista esiintyy, jotta asiassa voidaan tehdä yhteistyötä myös vanhempien kanssa. (Kirves & Stoor-Grenner 2010b, 19.) Kasvattajan tehtävänä on kyetä arvioimaan objektiivisesti lapsen tuntemuksen perusteella, milloin tilanteeseen on syytä puuttua. Aikuinen voi puuttumisella osoittaa, millaista käytöstä hän ei hyväksy ryhmässä. (Hurme & Kyllönen 2014, 129.)

Kiusaamistilanteet ratkaistaan eri tavalla kuin tavalliset riitatilanteet, sillä kiusaamistilanteessa uhri ei pysty puolustamaan itseään ja kiusaaja käyttää tilanteessa valtaa. Aikuisen tuleekin pystyä havainnoimaan, milloin kyseessä on tasavertaisten lasten riitatilanne ja milloin kiusaaminen. Tilanteeseen ensimmäiseksi saapuva aikuinen arvioi tilanteen. Tasavertaisten lasten riitatilanne voi olla hyvä sosiaalisten taitojen harjoitustilanne, jolloin aikuisen kannattaa pysyä tilanteessa si-

vummalla ja kannustaa lapsia löytämään keskenään tilanteeseen ratkaisu. Kiusaamistilanteissa on aina aikuisten tehtävä puuttua tilanteeseen. (Kirves & Stoor-Grenner 2010b, 20.)

Lapsilla on erilainen sietokyky kestää huonoa kohtelua, joten on tärkeää, että ryhmän aikuiset oppivat tuntemaan lapset hyvin ja tietävät lasten yksilölliset tavat reagoida tilanteisiin. Toinen lapsi voi hyvin herkästi kertoa, että häntä on loukattu, kun taas toinen lapsi voi näyttää siltä, etteivät toisen teot haittaa häntä. Tämä voi olla lapsen strateginen tapa selviytyä tilanteesta. (Kirves & Stoor-Grenner 2010b, 20.)

Pienten lasten kohdalla aikuisen puuttuminen tilanteeseen viestittää lapselle, että hänen toimintansa ei ole ollut hyväksyttävää, mikä voi riittää puuttumiseksi. Lapsi saattaa lopettaa negatiivisen käyttäytymisen, kun aikuinen kertoo hänelle, että on havainnut tilanteen, eikä hyväksy sitä ja seuraa tilannetta. (Kirves & Stoor-Grenner 2010b, 20.)

Kiusaamistilanteen selvittämisen jälkeen on hyvä tehdä seurantaa, jotta voidaan varmentua kiusaamisen loppumisesta. Seurannan aikana vanhemmilta, lapselta itseltään sekä ryhmän lapsilta voidaan kysyä, onko kiusaaminen päättynyt ja mitä he ajattelevat tilanteesta. (Kirves & Stoor-Grenner 2010b, 21.)

Kiusaamisen ehkäisyn tavat ja keinot vaihtelevat lapsiryhmittäin. Valittaviin keinoihin vaikuttavat lasten sosiaaliset taidot, ryhmän dynamiikka sekä lasten yksittäiset tarpeet. Keinojen valintaan vaikuttavat myös lasten ja aikuisten väliset vuorovaikutussuhteet. (Kirves & Stoor-Grenner 2010b, 22.)

Turvallinen ja luottamuksellinen ilmapiiri ovat edellytyksiä ryhmän myönteiselle yhteistoiminnalle. Lasten tulee kokea, että he tulevat kuulluksi ja arvostetuksi ryhmän jäsenenä ja että he voivat luottaa aikuisen läsnäoloon ja apuun. Ryhmä, jossa esiintyy paljon loukkaavaa käytöstä ja kiusaamista, on turvaton kaikille. Tällöin ryhmän toiminta ei ole enää aikuisten käsissä vaan lasten. (Kirves & Stoor-Grenner 2010b, 23.)

Ryhmänsä tunteva aikuinen voi ennakoimalla luoda turvallista kasvu- ja oppimisympäristöä. Kokemuksen ja ryhmän tuntemisen kautta kasvattaja pystyy aavisamaan tulevia tapahtumia ja pyrkii vaikuttamaan niihin etukäteen. (Hurme ja Kyllönen 2014, 61.)

Kasvattaja voi tehdä ennakointia tiedostamatta tai tietoisesti. Kasvattaja ennakoi usein tilanteita kiinnittämättä siihen huomioita. Esimerkiksi, jos lapsiryhmä on levoton, siirtyy kasvattaja lähemmäksi ryhmää ohjatakseen sitä toimimaan oikein. Ennakointia tehdään myös suunnitelmallisesti. Tällöin sen merkitys nousee esille tilanteissa, joissa kasvattajan toimintaa tarkastellaan oikeudellisen vastuun näkökulmasta. (Hurme ja Kyllönen 2014, 61.)

Ryhmän aikuisten tehtävänä on määritellä ryhmän toiminnalle rajat. He määrittelevät, mikä on hyväksyttävää käytöstä ja mikä ei. Aikuisten asenteella on tutkimusten mukaan vaikutusta kiusaamisen esiintymiseen. Kiusaamista esiintyy vähemmän niissä koululuokissa, joissa opettajalla on selkeä kiusaamisen vastainen asenne. (Kirves & Stoor-Grenner 2010b, 23.)

Rajojen asettaminen on esimerkki ennaltaehkäisystä, jonka tarkoituksena on taata kaikille ryhmäläisille turvallinen ympäristö. Kasvattaja voi kohdistaa ennaltaehkäiseviä toimia koko ryhmään tai tiettyihin yksilöihin, mutta toimien tarkoituksena on vaikuttaa siihen, että häiriökäyttäytymistä tai uhkaavia tilanteita ei esiintyisi ryhmässä. (Hurme ja Kyllönen 2014, 62.)

4 SOSIAALISET SUHTEET

4.1 3–6-vuotiaiden sosiaalisten taitojen kehitys

Sosiaalisilla taidoilla tarkoitetaan niitä taitoja, mitä lapsi tarvitsee tullakseen toimeen muiden kanssa. Kykyä havaita ja ymmärtää omia sekä muiden tunteita, kutsutaan emotionaaliseksi taidoksi. Hyvät emotionaaliset ja sosiaaliset taidot omaava lapsi pystyy hyvään yhteistoimintaan sekä luomaan ja ylläpitämään kaverisuhteita paremmin kuin sellaiset lapset, joilla nämä taidot ovat heikot. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 24.)

Lapset tarvitsevat aikuisten tukea ja ohjausta kaveruus- ja ystävyysuhteiden luomisessa ja muiden huomioon ottamisessa. Lapsien kasvaessa tukea tarvitaan vähemmän, sillä lapset oppivat itse selvittämään keskinäisiä ristiriitoja. Jokainen lapsi kehittyy myös sosiaalisissa taidoissa omaan tahtiinsa ja tästä syystä jotkut lapset tarvitsevat aikuisen tukea toisia pidempään. Lapset hyötyvät aikuisten konkreettisesta ohjauksesta sosiaalisissa tilanteissa ja tuesta, jolla pyritään kehittämään lapsen taitoa kuunnella muita ja samaistua hänen asemaansa. (Ritkala, Ojanen, Sivén, Vihunen & Vilén 2010, 167.)

Varhaiskasvatus on monelle lapselle se keskeinen toimintaympäristö, jossa lapsi pääsee ensimmäistä kertaa harjoittamaan ryhmässä toimimista. Pienet lapset harjoittelevat vuorovaikutusta leikki-tilanteissa muiden lasten kanssa. Tunne-, vuorovaikutus- ja itsesäätelytaitojen opettaminen ja harjoittelu ovat keskeisiä varhaiskasvatuksen sisältöjä. (Elo & Lamberg 2018, 67.)

Kolmevuotiaat lapset alkavat kaivata kavereita leikkeihinsä entistä enemmän. Tämän ikäisen lapsen olisikin hyvä leikkiä muiden lasten kanssa ja harjoitella heidän kanssaan leikkien sääntöjä. Kolmevuotiaat hiovat vielä sosiaalisia taitojaan, joten yhteisleikit eivät aina välttämättä onnistu. Lapsi voi riitatilanteessa koetella rajoja ja toimia aggressiivisesti. (Ritkala & ym. 169.)

Neljävuotiaiden lasten kiinnostus leikkitovereihin on kasvanut entisestään ja he leikkivät mielellään erilaisia roolileikkejä. Tämän ikäisten lasten on jo helpompi jakaa lelujaan sekä odottaa vuoroaan, mutta he tarvitsevat silti usein aikuisen

apua ristiriitatilanteiden ratkaisemisessa. Tässä iässä lapset käyttävät yhä enemmän kieltä ristiriitatilanteissa ja he pystyvät neuvottelemaan entistä paremmin tilanteessa. Toiseen käsiksi käyminen ei ole enää niin tavallista kuin pienempänä, vaikka tunteiden hallinta on yhä vaikeaa. (Ritmala & ym. 170.)

Viisivuotiaille lapsille kaverit ovat tärkeitä ja he haluavat heidän luoksensa kyläilemään yksinkin. Ystävyyssuhteista voi tässä iässä muodostua jo melko kestäviä ja lapsella voi myös olla ensimmäisiä ihastumisia. Lapsen sosiaaliset taidot ovat kehittyneet ja kavereiden kanssa ei tule niin helposti riitaa. Viisivuotiaat pystyvät jo itse selvittämään monet erimielisyydet neuvottelemalla ja pukemalla tunteitaan sanoiksi, mutta tarvitsevat toisinaan aikuisten apua sovinnon tekemiseen. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2023a.)

Tässä iässä lapsella saattaa olla suuret puheet, joilla pyritään tekemään vaikutus kavereihin. Kavereiden mielipiteet vaikuttavatkin entistä enemmän siihen, mitä lapsi pitää hienona tai hyväksyttävänä. Vanhemmat lapset ja aikuiset toimivat 5-vuotiaille usein esikuvina, joita he pyrkivät jäljittelemään roolileikeissään. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2023b.)

6-vuotiaat leikkivät ja harrastavat yhä enemmän kodin ulkopuolella. Tämän ikäiset lapset osaavat jo toimia hyvin ryhmässä ja noudattaa yhdessä sovittuja sääntöjä, mutta tarvitsevat ajoittain aikuisen tukea niiden muistamisessa. Tässä iässä lapset nauttivat ryhmässä toimisesta ja erilaiset sääntöleikit ovat mieluisia. Kuitenkin monelle häviäminen on yhä vaikeaa. (Ritmala & ym. 170.)

4.2 Vertaissuhteet ja negatiivisen vuorovaikutuksen kehä

Vertaissuhteella tarkoitetaan lapsen suhdetta toiseen lapseen, joka on kehityksensä osa-alueilla samalla tasolla. Tästä suhteesta käytetään myös puhekielistä ilmaisua kaverisuhde. (Laaksonen 2022, 58.) Vertaissuhteissa tarvittavien sosiaalisten taitojen harjoittelu tulisi aloittaa jo varhaiskasvatuksessa, missä lapsi voi ohjatuksi harjoitella näitä taitoja. Nämä taidot auttavat lapsia luomaan tasapainoisia vertaissuhteitakestäviä ystävyyssuhteita ja tulemaan hyväksytyksi vertaisryhmään. (Kirves & Stoor-Grenner 2010b, 24.) Tasapainoiset vertaissuhteet tukevat lapsen kehitystä ja vahvistavat lapsen minäkuvaa ja kehittävät kaveritaitoja. (Laaksonen 2022, 59).

Laaksonen (2014) on väitöskirjassaan Lapsen vertaissuhdetaidot ja kiusaaminen esikoulun vertaisryhmässä tutkinut lasten vertaissuhteita. Tutkimuksen mukaan esikouluikäisillä lapsilla oli kohtuullisen hyvät ryhmässä toimimisen taidot, mutta vaikeuksia lapsilla esiintyi vertaisten tukemisen taidoissa sekä vuorovaikutuksen tukemisessa. Lapsilla on siis vaikeuksia ylläpitää myönteistä vuorovaikutusta ilman aikuisten tukea. (Laaksonen & Repo 2017, 7.)

Tukeakseen lapsen vertaissuhdetaitojen kehittymistä aikuisilla täytyy olla riittävästi tietoa lapsen vahvuuksista ja kehityskohteista. Tietämällä lapsen erityisen tuen paikat on lapsen vertaissuhteita mahdollista kehittää hyödyntämällä lapsen vahvuuksia. (Laaksonen & Repo 2017, 7.)

Tutkimusten mukaan kiusaamisessa osallisena olevilla lapsilla on puutteita vertaissuhdetaidoissa. Tulosten mukaan kiusaajilla on puutteellisemmat vertaissuhdetaidot kuin kiusaamisen ulkopuolella olevilla lapsilla, mutta paremmat taidot kuin kiusatuilla tai kiusaaja-uhreilla. Kiusaajilla on erityisesti puutteita toisten huomioimisessa, vuorovaikutuksen ylläpitämisessä ja vertaisten tukemisen taidoissa. Lisäksi osalla kiusaajista oli puutteita kaikissa kaveritaitojen osa-alueilla. (Laaksonen & Repo 2017, 16.)

Kiusatut jäävät helposti vertaisryhmänsä ulkopuolelle, joko muiden eristämänä tai omatoimisena vetäytymisenä. Heidän vahvuuksiansa vuorovaikutustilanteissa ovat tilanteenmukainen käyttäytyminen sekä toisten huomioiminen. Kiusattujen heikkouksia puolestaan ovat vuorovaikutukseen liittymisessä ja vuorovaikutuksen ylläpitämisessä. Kiusattujen lasten haasteet näkyvät toisten lasten lähestymisen ja leikkiin liittymisen vaikeutena. (Laaksonen & Repo 2017, 17.)

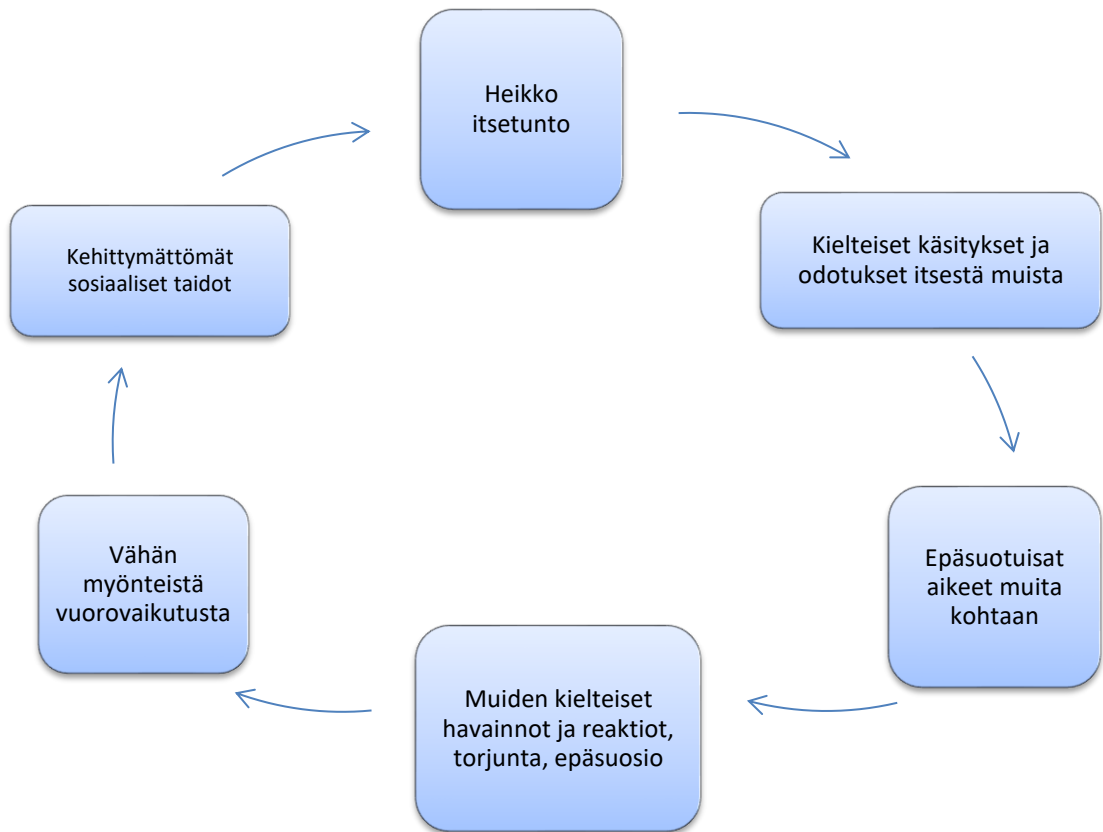
Kiusaaja-uhrien vuorovaikutuskäyttäytymistä kuvataan usein aggressiiviseksi ja häiritseväksi. Nämä lapset hakeutuvat mukaan toisten leikkeihin, mutta muut lapset kokevat tämän häiritsevänä. Vertaisryhmän jäsenet saattavat torjua kiusaaja-uhrien tämän puutteellisten leikkiin liittymistaitojen takia. Kiusaaja-uhreilla oli sekä kiusaajia että uhreja heikommat vertaissuhdetaidot. Erityisesti kehitettäviä vuorovaikutuksen osa-alueita ovat vuorovaikutuksen ylläpitämisen, vertaisten tukemisen taidoissa ja ryhmässä toimimisen taidoissa. (Laaksonen & Repo 2017, 17–18.)

Kiusaaminen on liitetty usein myös heikkoihin sosiaalisiin taitoihin ja heikkoon kognitiiviseen suorittamiseen. Nykytutkimuksen valossa tämä ei kuitenkaan täysin pidä paikkaansa, vaan osa epäsuorista kiusaamisen tavoista, kuten kiristäminen ja manipulointi vaativat kiusaajalta kykyä tulkita ryhmän dynamiikkaa ja sosiaalisia tilanteita. Kuitenkin on yleistä, että kiusaamisen kanssa tekemisissä olevat lapset omaavat ikätovereitaan puutteellisemmat vertaissuhdetaidot. (Elo & Lamberg 2018, 39.)

Toisinaan kiusattu saattaa ajautua provosoivan kiusatun rooliin. Tällöin ihminen on omaksunut roolinsa kiusattuna ja on oppinut käyttäytymään tietyllä tavalla saadakseen huomiota. Käytöksen jatkuessa muut muodostavat hänelle ärsyttävän leiman ja kiusattu eristyy ryhmästä entisestään. (Hamarus 2012, 46.)

Vuorovaikutustaidoilla tarkoitetaan halua ja kykyä vaihtaa ajatuksia, mielipiteitä ja kokemuksia muiden kanssa sekä taitoa toimia osana ryhmää (Mieli ry 2023). Lapset vasta opettelevat näitä taitoja, minkä takia erityisesti alle kouluikäisten lasten vuorovaikutustaidot ovat puutteellisia. Taitojen puute näkyy vuorovaikutustilanteissa, joissa ristiriitatilanteet voivat johtaa kiusaamiseen.

Lapsien välisissä vuorovaikutussuhteissa korostuu vertaisryhmän hyväksyntä sekä torjunta. Torjutuksi tulemisella on tutkimuksissa todettu olevan yhteys kiusaamisilmiöön ja sen syntymiseen, sillä muiden torjumalla lapsella on riski ajautua negatiivisen vuorovaikutuksen kehään. Kehässä torjunta synnyttää lapsessa kielteisiä ajatuksia itseään sekä muita lapsia kohtaan, jolloin hän ei pääse kehittämään omia vuorovaikutustaitojaan. Tämä johtaa uusiin torjuntatilanteisiin ja kasvattaa kiusatuksi tulemisen riskiä. Huonot kokemukset vähentävät entisestään myös hyvien vuorovaikutushetkien määrää. Lapsi ei itse pysty katkaisemaan tätä kierrettä, vaan tarvitsee siihen aina aikuisen apua. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 27–28; Kuvio 1.)

Kuvio 1. Negatiivisen vuorovaikutuksen kehä (Laine & Neitola 2002)

Lapsi voi joutua kehään varhain, sillä jo 3-vuotias lapsi tunnistaa olevansa torjuttu lapsiryhmässä. Asiaa on tutkittu haastattelemalla lapsia kysymällä heiltä, onko ryhmässä joku, jonka on toistuvasti ilman kaveria. Lasten vastaukset vastasivat henkilökunnan käsitystä ulkopuolelle jätetyistä lapsista. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 28.)

4.3 Tunnetaidot

Tunnetaidoilla tarkoitetaan kykyä tunnistaa ja nimetä itsessä ja muissa heräviä tunteita sekä kykyä ilmaista niitä turvallisella ja ymmärrettävällä tavalla (Tunnetaitoja lapsille 2023). Käytämme tunnetaitoja päivittäin sekä tietoisesti että vaitonvaraisesti. Ne ovat tärkeä osa sosiaalista käyttäytymistämme ja ohjaavat omalta osaltaan tekojamme ja päätöksiämme. (Peltonen 2005, 12).

Lapsen ollessa vuorovaikutuksessa toisten kanssa hänen tunteensa ja empatiakykynsä rakentuvat vaiheittain. Noin kolmevuotiaalle lapselle kehittyy kyky ym-

märtää toisten tunteita, mikä näkyy lisääntyneenä tarpeena lohduttaa toisia. Neljävuotiaana lapsi oppii piilottamaan tunteitaan ja viisivuotias pystyy nimeämään osan tunteista, kuten surun, ilon ja vihan. (Oph 2023a.)

Tunteita on vaikea nimetä, koska niitä on lukemattomia erilaisia ja ne koetaan yksilöllisesti. Tunteista puhumisella on kuitenkin merkittäviä hyötyjä, sillä se auttaa ymmärtämään itseä ja toisia paremmin. Kun lapsi saa riittävästi tukea aikuisilta tunteidensa ilmaisuun, hän oppii käsittelemään niitä ja puhumaan pahan olonsa pois. Tunnetaitojen oppiminen auttaa lapsia lisäksi hahmottamaan, miksi ja millaisissa tilanteissa erilaiset tunteet syntyvät ja minkälaisista tarpeista tunteet heille kertovat. (Oph 2023a.) Tämä puolestaan auttaa lapsia oppimaan omien tunteiden säätelyä.

Lapset oppivat jo päiväkodissa, että ryhmätoiminta vaatii omien tunteiden säätelyä. Esimerkiksi samanlaisuus tuo turvallisuutta, kun taas voimakkaat tunteet herättävät muissa kummastusta. Päiväkoti-ikäiset lapset eivät vielä pysty käsittelemään pinnalla olevia tunteita, vaan ne menevät ristiriitatilanteissa muiden edelle. Esikouluikäinen lapsi puolestaan pyrkii jo suurempaan ulkoiseen kontrolliin kuin päiväkotikäiset lapset. (Kulleberg-Piippola 2005, 20.)

Lapsen ikätasoaan heikompi tunne-elämän taso vaikuttaa muihinkin lapsen kehityksen osa-alueisiin. Lapset nähdään kokonaisvaltaisesti, joten tunnetaitojen vaikutuksia on osattava ottaa huomioon. Lapsen puutteelliset tunnetaidot voivat näkyä kyvyttömyytenä liittyä muiden leikkiin tai solmia suhteita ikätovereidensa kanssa. Lapsella ei tällöin välttämättä ole kykyä havaita tunteita, eikä pysty samaistumaan muiden tunteisiin tai ymmärtämään omaa osuuttaan muiden tunteissa. Puutteelliset tunnetaidot vaikuttavat myös lapsen kykyyn kontrolloida omia tunteitaan ja lapsi saattaa käyttäytyä riehumalla tai vetäytymällä. Toiset lapset saattavat reagoida tunnetaidottomaan lapseen kiusaamalla tai välttelemällä tämän seuraa. (Oph 2023a)

Tunnetaitojen harjoittelu alkaa niiden havaitsemisesta ja reflektoinnista. Ihmiset havaitsevat helpoiten omia tunteitaan, joten lapsille opetetaan tunnetaitoja heidän kokemiensa tunteiden avulla. Lasta autetaan tietoisesti nimeämään tunne, kuvaamaan kokemusta ja miettimään sen syytä ja ilmaisua. Lasta voi auttaa tunteiden voimakkuuden arvioinnissa jokin konkreettinen apuväline, kuten

tunnemittari. Lasta voi ohjata arvioimaan myös toisen ihmisen tunteita. (Oph 2023b.)

Lasten kohdalla tunneharjoituksissa käytetään paljon kuvia. Kuvat auttavat selkeyttämään tunteita, jotka voivat olla muuten vaikeasti ymmärrettäviä. Kuvien lisäksi tunnekasvatuksessa voidaan käyttää satuja, näytelmiä ja kasvatuksellisia keskusteluja. (Oph 2023b.)

5 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

5.1 Opinnäytetyön tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli kartoittaa varhaiskasvatuksen henkilökunnan näkökulmasta, millaista kiusaamista heidän ryhmässään ilmenee sekä henkilökunnan omaa toimintaa kiusaamistilanteissa. Opinnäytetyön tavoitteena on ammatillisen kasvun lisäksi lisätä varhaiskasvatuksen henkilökunnan tietoisuutta kiusaamisesta.

Opinnäytetyössäni tarkastelen 3–6-vuotiaiden lasten välillä tapahtuvaa kiusaamista varhaiskasvatuksessa. Ikäryhmärajausten näihin vuosiin perustelen sillä, että lasten siirtyminen vuorovaikutusleikkeihin tapahtuu noin 2–3- vuoden iässä. (Jarasto & Sinervo 2001, 206).

Aiheeni rajoittuu tutkimaan alle kouluikäisten lasten kiusaamista, jonka vuoksi kiusaamista ja siihen puuttumista tarkastellaan varhaiskasvatuksen työntekijöiden näkökulmasta. Opinnäytetyössäni tarkastelen kiusaamista käsitteenä, tutkin pienten lasten välistä kiusaamista, sen eri muotoja, sukupuolten välisiä eroja ja siihen puuttumista varhaiskasvatuksessa. Kiusaamisten yleisten muotojen tunnistaminen auttaa ammattilaisia ennaltaehkäisemään ja puuttumaan kiusaamiseen sen varhaisessa vaiheessa.

Opinnäytetyössäni tutkin seuraavia kysymyksiä:

Millaista kiusaamista lasten keskuudessa esiintyy varhaiskasvatuksessa?

Miten henkilökunta on puuttunut kiusaamiseen?

Ensimmäinen kysymys käsittelee kiusaamista ilmiönä lapsiryhmissä. Kysymyksen avulla selvitetään, millaisia muotoja kiusaaminen eri ikäisten lasten keskuudessa saa. Toisella kysymyksellä tarkastellaan henkilökunnan toimintaa kiusaamistilanteissa ja sen ennaltaehkäisyssä.

5.2 Tutkimusmenetelmät ja analyysi

Opinnäytetyössäni käytin kvalitatiivista eli laadullista tutkimusotetta, sillä se keskittyy tutkimaan varhaiskasvatuksen henkilökunnan subjektiivisia kokemuksia ja

näkemyksiä kiusaamisesta. Tutkiessani kiusaamista tutkimuskohteeni on näkyvätön, tulkinnallinen, ihmisten vuorovaikutukseen ja paikkaan sidonnainen ilmiö, joten sitä olisi vaikea tutkia määrällisin menetelmin. Laadullinen lähestymistapa mahdollistaa monisyisen ilmiön tarkastelun, sillä ihmisiin ja vuorovaikutuksiin liittyviä ilmiöitä ei voida selittää deduktiivisesti. (Puusa & Juuti 2020,59–62.)

Opinnäytetyöni aineiston keräsin harjoitteluni yhteydessä kysymällä harjoittelu-paikastani (kemiläinen päiväkotia) vapaaehtoisia työntekijöitä haastateltavaksi niistä ryhmistä, joissa oli iältään 3–6-vuotiaita lapsia. Hankin haastateltavat viemällä ryhmään saatekirjeen ja kertomalla paikalla oleville aikuisille opinnäytetyöstäni. Palasin myöhemmin ryhmiin kysymään vapaaehtoisia haastateltavia. Haastateltaviksi suostui viisi lastentarhanopettajaa. Heistä neljä työskenteli 3–4-vuotiaiden kanssa ja yksi esiopetuksessa. Heillä kaikilla oli työura takana vähintään 10 vuotta. Haastattelin heitä yksin tai pareittain työparin kanssa riippuen heidän toiveistaan. Ennen haastattelua annoin heille etukäteen nähtäväksi haastattelun pohjalla toimivat kysymykset.

Tallensin ja litteroin kaikki haastattelut, jotta voin lainata haastatteluista suoria sitaatteja. Sitaattien avulla osoitan, mille perustan päätelmäni tässä opinnäytetyössä ja ne ovat tärkeä osa tekemiäni tulkintoja. Suorien sitaattien käyttäminen laadullisessa tutkimuksessa lisää sen luotettavuutta.

Haastattelulla tarkoitetaan keskustelua, jolle on etukäteen asetettu jokin tavoite. Keskustelu käydään tutkijan aloitteesta, joten hän myös johdattelee sitä. Menetelmänä haastattelu kohdistuu ajatteluun ja tietoisuuteen ja sen tarkoituksena on kerätä aineisto, jonka avulla voidaan tehdä uskottavia päätelmiä tutkittavasta asiasta. (Puusa 2020, 103.) Haastattelun etuna on sen joustavuus, sillä kysymyksiä voi tarkentaa toistaa ja niiden esitysjärjestystä voi muuttaa tarpeen mukaan. Haastattelun huonona puolena pidetään yleisesti sitä, että se on aikaa vievä aineistonkeruumenetelmä. (Tuomi ja Sarajärvi 2018, 85.)

Opinnäytetyössäni haastattelun valitseminen metodiksi oli monia etuja. Ensimmäkin pystyin varmistamaan, että sain kerättyä riittävän aineiston työn toteuttamista varten, eikä pienellä aineistolla aikaa mennyt kohtuuttomasti. Toiseksi pystyin valitsemaan haastateltaviksi henkilöitä, joilla on kokemusta kiusaamisesta varhaiskasvatuksessa, jolloin tutkimuksessani on tarkoituksenmukainen näyte (Puusa

2020, 106). Kolmanneksi haastattelun etuna pidin myös sitä, että pystyin kysymään haastateltavilta tarkentavia kysymyksiä, joita en muuten olisi voinut kysyä. Koska haastatteluni tarkoituksena oli saada mahdollisimman paljon tietoa kiusaamisesta, koin perusteltuna antaa haastateltaville haastattelun pohjalla toimivat kysymykset etukäteen. Tätä pidetään haastattelun onnistumisen kannalta tärkeänä (Tuomi ja Sarajärvi 2018, 96; Puusa 2020, 107).

Toteutin haastattelut teema- ja ryhmähaastatteluina. Teemahaastattelussa eli puolistrukturoidussa haastattelussa edetään tiettyjen etukäteen sovittujen teemojen ja tarkentavien kysymysten varassa, mutta vastaamisen tapa on vapaa. Tarkoituksena on, että haastateltavat voivat vastata kysymyksiin omin sanoin ja niin laajasti, kun haluavat. (Tuomi ja Sarajärvi 2018, 88; Kallinen & Kinnunen 2023). Haastatteluissani teemana olivat ryhmissä esiintyvä kiusaaminen, sen muodot, sukupuolten väliset erot ja kiusaamiseen puuttuminen ja sen ehkäisy. Haastattelurunko löytyy liitteistä (Liite 3.)

Neljä viidestä haastateltavasta halusi toteuttaa haastattelun ryhmähaastatteluna. Näissä tilanteissa haastattelin yhtä työparia kerrallaan. Ryhmähaastattelussa haastattelijä raamittaa keskustelua siten, että se liittyy tutkittavaan aiheeseen. Tilanteessa haastattelijä puhuu useammalle ihmisille yhtä aikaa, mutta voi myös ohjata yksittäisiä kysymyksiä tietylle henkilölle. Haastateltavat voivat keskustella aiheesta vapaasti raamien sisällä ja kommentoida asioita spontaanisti keskustelun aikana. Ryhmähaastattelun etuna on se, että haastatteluun osallistujat keskustelevat asioista, jotka saattaisivat muuten jäädä kahdenkeskisen haastattelun ulkopuolelle. (Puusa 2020, 116.) Sekä yksilö- että ryhmähaastatteluissa tutkijan täytyy kuitenkin huomioida aineistoa kerätessä ja tulkitessa, että haastattelu on vuorovaikutteista, jolloin sen osapuolet vaikuttavat tahtomattaan toisiinsa. (Puusa 2020, 103).

Ensimmäinen haastattelupari toimi hyvin yhteen, he täydensivät toistensa vastauksia ja keskustelivat aiheesta vapautuneesti. Toisen parin kohdalla täydentäviä vastauksia ei tullut, eivätkä he tarttuneet toisen kommentteihin keskustelua jatkaakseen. Koin ryhmähaastatteluissa ongelmalliseksi sen, että usein toinen haastateltava tyytyi myötäilemään aiemmin vastanneen vastausta, jolloin hänen

omat mielipiteensä jäivät heikommalle perustelulle. Koska kyseessä oli pieni aineisto, olisin halunnut saada hyviä perusteluja vastauksiin. Toki haastattelijana minulla on vastuu varmistaa, että saan haastatteluista riittävästi tietoa.

Yksilöhaastattelussa koin roolini haastattelijana hieman erilaiseksi. Minulla oli suurempi vastuu kysyä tarkentavia tietoja, sillä haastateltava vastaili kysymyksiini hyvin lyhyesti. Tarkentavien kysymysten avulla sain kuitenkin kaivettua kaipaa maani lisätietoa vastauksiin. Haastattelutilannetta vaikeutti myös se, että emme saaneet haastattelulle kunnon tiloja, joten taustahäly vaikeutti haastattelutilanteeseen keskittymistä.

Opinnäytetyöni aineiston tulkinta on teoriaohjaavaa ja laadullista sisällönanalyysiä. Kiusaamisesta aiemmin tehdyt tutkimukset ja teoriat toimivat apuna, mutta analyysi ei pohjautu suoraan teoriaan tai testaa sitä. Analyysissä on kuitenkin tunnistettavissa aikaisemman tiedon merkitys. Aineistoa tulkitaan aluksi aineistolähtöisesti, mutta analyysin loppuvaiheessa tulkintaa yhdistetään aikaisempaan teoriaan. (Tuomi ja Sarajärvi 2018, 109–110.) Tarkoitukseni on edetä induktiivisesti eli yksittäisistä havainnoista yleisimpiin väitteisiin. Aikaisemmasta tutkimuksesta ja teorioista haen vahvistusta tekemilleni havainnoille. Näiden metodien avulla pystyn kytkemään yksittäiset tutkimustulokseni osaksi laajempaa kontekstia ja selittämään kiusaamista ilmiönä paremmin.

Laadullinen aineistolähtöinen analyysi voidaan kuvata kolmivaiheiseksi prosessiksi. Ensimmäiseksi aineisto pelkistetään poistaen siitä kaikki tutkimukselle epäolennainen. Toiseksi aineistoa ryhmitellään etsimällä aineistosta samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia ja luomalla niistä ilmiötä kuvaavia alaluokkia. Viimeiseksi aineisto käsitteellistetään eli luokkien ryhmittelyn jälkeen aineistosta valikoidaan tutkimukselle oleellinen tieto ja luodaan teoreettiset käsitteet jo luoduille alaluokille. (Tuomi ja Sarajärvi 2018, 122–126.)

Aineiston analysoinnissa käytän osittain myös määrällistä tulkintaa, kvantifiointia. Kvantifioimalla tekstimassasta pystytään laskemaan, kuinka monta kertaa jotkin tietyt asiat esiintyvät vastaajien kuvauksissa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 135.) Kvantifioinnilla pyritään havainnollistamaan ja kuvaamaan tutkimusaineiston sisältöä (Puusa 2020, 152).

5.3 Luotettavuus ja etiikka

Tutkimuksen validiteetin arvioinnissa on kyse siitä, kuinka hyvin valitut menetelmät soveltuvat tutkimuskohteena olevan ilmiön tutkimukseen. Ollakseen validi valitun tutkimusotteen tulee tehdä oikeutta tutkimuskysymyksille ja tutkittavan ilmiön luonteelle. Tutkimuksessa käytetty menetelmä on valittava siis sen mukaan, millaista tietoa tutkimuksessa halutaan. (Hyväri & Vuokila-Oikkonen 2020.)

Teemahaastattelu sopii erilaisten ilmiöiden tutkimiseen, sillä se korostaa ihmisten tulkintoja asioista, heidän asioillensa antamia merkityksiä sekä sitä, miten merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 88). Teemahaastattelun onnistumisen kannalta on tärkeää, että tutkija on perehtynyt tutkimaansa asiaan, jotta hänellä on tutkimuskohteesta riittävä ymmärrys. Kirjallisuuskatsauksen tuottama tieto ja tutkijan ymmärrys luovat pohjan teemarungolle, jota tutkija hyödyntää haastattelutilanteessa. (Puusa 2020, 112.) Opinnäytetyössäni kirjoitin kiusaamista käsittelevät teemaluvut ennen haastatteluiden tekemistä, joten pystyin nostamaan kirjallisuuskatsauksen perusteella tärkeiksi nousseita teemoja esiin myös haastattelussa. Kirjallisuuskatsauksen kautta sain lisää tietoa ja ymmärryksiä kiusaamisesta ja siihen liittyvistä asioista kasvoi ennen kuin loin haastatteluissa käyttämäni kysymykset.

Uskottavien päätelmien tekeminen haastattelun kaltaisesta puhutussa muodossa olevasta aineistosta edellyttää, että se haastattelut ovat tallennettu (Puusa 2020, 103). Opinnäytetyössäni haastattelut on äänitetty ja litteroitu.

Laadullisessa tutkimuksessa tutkija tekee aineistosta tulkintoja toisten tekemistä havainnoista. Haastatteluiden kautta kerätyssä aineistossa on aina kyse haastateltujen henkilöiden subjektiivisesta kokemuksesta ja tulkinnoista niistä asioista, joita haastattelu käsittelee. (Puusa 2020, 103.) Tämän kaltaisen laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arviointi kohdistuu aineiston analyysin lisäksi aineiston keräämiseen ja tulosten raportointiin. Analyysin luotettavuuden arvioinnissa keskeistä on tutkimuksen tulosten tarkastelu suhteessa aikaisempaan tutkimukseen. (Hyväri & Vuokila-Oikkonen 2020.)

Tulosten raportoinnissa kvalitatiivisesta aineistosta on esitettävä suoria lainauksia tarpeeksi, jotta lukija voi seurata tutkijan analyysia ja arvioida, mihin se on

perustunut. Opinnäytetyössäni tämä tarkoittaa sitä, että tulkintojeni perustana käytän haastateltavien suoria lainauksia. Raportoinnissa on myös tärkeää täsmällisyys käsitteissä. Avaan kaikki opinnäytetyössäni käyttämäni käsitteet, jotta lukija tietää, mitä käsitteillä tarkoitan. Monet opinnäytetyössä esiintyvät käsitteet ovat monitulkinnallisia, joten niiden avaaminen on tärkeää. Validissa tutkimuksessa tutkija pystyy luomaan johdonmukaisen, merkityksellisen ja kokoavan käsityksen tutkittavasta ilmiöstä. Opinnäytetyössäni tarkastelen kiusaamista laajasti eri näkökulmista. (Hyväri & Vuokila-Oikonen 2020.)

Tutkimusaineiston luotettavuutta lisää, että aineisto on koottu sieltä, missä tutkittavaa ilmiötä esiintyy. Käsittelin opinnäytetyössäni päiväkotikäisten lasten välistä kiusaamista, joten on luontevaa haastatella varhaiskasvatuksen henkilökuntaa, sillä he ovat tutkittavan asian kanssa tekemisissä päivittäin. Luotettavuutta lisää myös se, jos tutkimuksen eri vaiheet sekä haastatteluiden ja kyselyiden kysymykset kirjataan tarkasti raporttiin (Hyväri & Vuokila-Oikonen 2020). Opinnäytetyössäni raportoin eri vaiheista ja käyttämäni haastattelukysymykset ovat löydettävissä liitteistä.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta määrittelee ohjeistuksessaan ihmisiä koskevan tutkimuksen peruslähtökohdaksi henkilöiden luottamuksen tieteeseen ja tutkijoihin. Luottamus säilyy vain, jos tutkittavia kohdellaan ihmisarvoa ja ihmisoi-keuksia kunnioittaen. Opinnäytetyössäni tämä tarkoittaa sitä, että osallistumalla opinnäytetyöhöni henkilö tekee sen vapaaehtoisesti, eikä hänelle synny seurauksia siitä, jos hän ei osallistu tutkimukseeni. Osallistujilla on oikeus saada tietoa ymmärtämällään kielellä kirjallisesti tai suullisesti tutkimuksen sisällöstä, henkilötietojen käsittelystä, tutkimusprosessista sekä siitä, millaiseksi aineiston käsitte-lyn ja säilytyksen elinkaari on suunniteltu. (Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019, 8–9.) Luvat haastattelututkimuksen toteuttamiseen olen kysynyt Kemmin kaupungin varhaiskasvatuspäälliköltä sekä kyseisen päiväkodin johtajalta. Lisäksi olen jokaiselta haastateltavalta pyytänyt kirjallista suostumusta haastateluun.

Käsittelen opinnäytetyössäni aihetta, joka voi herättää voimakkaita tunteita vastaajissa. Tästä syystä haluan kerätä aineistoni täysin anonymisti, jotta vastaaja

voi kertoa kokemuksistaan avoimesti pelkäämättä tunnistetuiksi tulemista. Saman ryhmän aikuiset voivat tulkita kiusaamistilanteita hyvin eri tavalla, joten anonyymit vastaukset takaavat sen, että vastaajan ei tarvitse pelätä työyhteisössä tunnistetuksi tulemista. Vastaajien anonyymiyden lisäksi haluan varmistaa myös lasten tunnistamattomuuden. Tämä varmistetaan kysymysten asettelussa siten, että lapsista ei kysytä tunnistettavia tietoja. Anonyymiyden varmistamiseksi olen jättänyt päiväkodin nimen mainitsematta aineistostani.

Opinnäytetyöni käsittelee alaikäisten käyttäytymistä aikuisten näkökulmasta. Tästä syystä vastauksia analysoidessa on hyvä muistaa, että lapset vasta opettelevat vuorovaikutustaitoja ja näkevät tilanteen usein eri tavalla kuin aikuiset. Ammattilaisten näkemys kiusaamistilanteisiin on kuitenkin tärkeää, jotta ilmiöstä saadaan laaja käsitys.

Näiden tutkimuseettisten huomioiden lisäksi tehdessäni opinnäytetyötä suomalaiseseen korkeakouluun sitoudun noudattamaan Tutkimuseettisen neuvottelukunnan yleisiä eettisiä periaatteita ja hyviä tieteellisiä käytäntöjä. (Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019, 7).

6 TULOKSET

6.1 Kiusaamisen tunnistaminen, puuttuminen ja ehkäiseminen

Haastateltavien vastauksissa kiusaaminen erotettiin riitelystä käyttämällä kiusaamisesta määritelmää tahallinen ja systemaattinen toiminta, joka satuttaa toista. Tilanteissa kiusaamiseen lisättiin usein myös kiusatun yksilöllinen kokemus kiusatuksi tulemisesta, vaikka tilanne ei aikuisen mielestä ole suoranaista kiusaamista.

Haastateltava 3:” Kiusaaminen on sellaista tahallista toisen niinku häiritsemistä ja systemaattista. Paljon opetellaan tässä vaiheessa sitä kaverin kanssa olemista niin lapset kokee, että kiusaaminen on heidän mielestään, kun kaveri ei tee niin kuin minä haluan.”

Haastateltava 2: ”Kiusaaminen on ehkä niin, että se on se kiusaamisen tunne. Lähtee ehkä enemmänkin siitä yksilöstä, minkä se kokee kiusaamiseksi.”

Riitatilanteet haastateltavat puolestaan näkivät yhtä vahvojen lasten tasapuolisenä kiistelystä, joka tapahtuu hetkellisesti. Riitatilanteita lisäksi esiintyy haastateltavien mukaan huomattavasti enemmän kuin varsinaisia kiusaamistilanteita.

Haastateltava 4:” Ristiriitatilanteita on sitten, että siinä tulee hetkellisesti se joku riita jostakin asiasta ja sanaharkkaa ja semmoista.”

Haastateltava 2:”Että se on semmoista niinku tavallaan molemmat on siinä tasapuolisesti mukana.”

Kiusaamistilanteiden tunnistaminen nähdään henkilökunnan toimesta vaikeana, sillä kiusaamistilanteita voi tulkita monella tapaa, eikä henkilökunta ole aina varma, onko lapsen toiminnassa kyse kiusaamisesta vai jostain muusta. Lisäksi kiusaamistilanteiden selvittäminen vaatii toisinaan henkilökunnalta paljon vaivaa, jos he eivät ole nähneet tilanteita. Toisaalta pitkä työura voi helpottaa tilanteiden tilanteiden tulkitsemista. Tärkeää kiusaamisen tunnistamisessa on huomioida lapsen kokemus tilanteesta. Kiusaamista voi tällöin olla tilanne, joka ei sitä aikuisen silmissä ole, mutta lapsen kokemuksen mukaan on. Toisaalta, kun lapsi saa aikuiselta hyväksyntää tuntemukselleen hän voi aikuisen avulla pohtia tilannetta uudestaan ja todeta, ettei tilanne ollutkaan kiusaamista.

Haastateltava 1: ”Vähän vaikea tulkita kiusaamistilanteita. Sitä, että esimerkiksi tällainen asia mitä on paljon mietitty, että onko se kiusaamista, jos esimerkiksi kaksi lasta alkavat leikkiä ja myöhemmin kolmas on tulossa siihen leikkiin ja hänelle sanotaan, että häntä ei aleta. Onko se kiusaamista vai lapsen oma keino ilmaista, että mä en halua tänään leikkiä sun kanssa, että mä nyt leikin tän kanssa, jonka mä oon tän homma aloittanut. Eli siinä täytyy olla tosi valppaana meidän itse, että onko se onko se semmoinen kiusaamistilanne vai onko se vaan se tällainen kolmivuotiaan tapa ilmaista, että minä en halua sinun kanssa leikkiä ja minä haluan leikkiä nyt tämän kanssa.”

Haastateltava 5:” Kyllä välillä saa aikamoisena salapoliiseina olla, kun rupeaa selvittämään kiusaamistilannetta, mitä ei ole nähnyt.”

Haastateltava 3: ” Tunnistaminen on kyllä helpottunut pitkän urani aikana. Pitää ottaa huomioon, että miltä siitä lapsesta tuntuu. Sen oivaltaminen on kehittynyt uran aikana, että koskaan ei ole lapselta väärin sanoa, että häntä kiusataan, koska hänellä on se tunne. Lapsen tunne pitää hyväksyä, vaikka me aikuiset saatetaan ajatella, ettei tuo nyt ole mitään kiusaamista. Sen jälkeen lapsen kanssa voidaan keskustella, että olikohan tämä sittenkään kiusaamista, lapsen kokemusta kuitenkin vähättelemättä.”

Kaikki haastateltavat kertoivat, että kiusaamistilanteissa on tärkeää ottaa riittävästi aikaa tilanteen selvittämiseen, jotta jokainen lapsi saa kerrottua tapahtuneesta omin sanoin. Aikuisen tehtävä on auttaa ja tukea lapsia löytämään tilanteeseen ratkaisu ja varmistaa, että asia saadaan käsiteltyä. Olennaisena osana tilanteen ratkaisua haastateltavat pitivät sitä, että lapset pohtivat mahdollisimman paljon itse, miten tilanne ratkaistaan. Yhdessä ryhmässä lasten kesken sovintoa ei esimerkiksi tehdä anteeksipyytämällä, vaan mietitään, miten lapsi voisi hyvittää tekonsa toiselle lapselle.

Haastatteleva 2:”Meillä on se keskustelu ja siinä se aikuinen ottaa sen ajan niiden lasten kanssa ja mennään eri paikkaan, ettei ole yleisöä ympärillä. Anteeksi pyytäminen ei ole se pointti, koska se voi olla pelkkä sana lapsille, eikä ymmärretä, mitä se tarkoittaa. Sen sijaan on puhuttu paljon siitä että miten sä voit tehdä kaverille tässä? Tai miten miten sä voisit lohduttaa? Elikkä tavallaan laitetaan niinku se lapsi miettimään semmoista, kun hän on tehnyt jotakin, että miten hän voi sen sille toiselle tehdä asiat niinku hyvin.”

Haastateltava 3.” No me puututaan siihen sillä tavalla, että me oteetaan ne tilanteet haltuun ja mennään sinne mukaan, keskustellaan niiden lasten kanssa ja mietitään yhdessä sitä ratkaisua. Tarkoituk-

sena on, että mahdollisimman paljon lapset niinku itse lähtisi miettimään sitä, että miltä toisesta tuntuu. Ja sitten sekini, että tuota ei tilannetta ei jätetä siihen, vaan vielä kysytään sen jälkeenkin, että no, miltä sinusta nyt tuntuu? Sillä tavalla niinku yritetään, että lapset itse sen asian niinku oppisivat ratkaisemaan. Aina se ei onnistu, mutta se on hirmu tärkeää yrittää. Mutta vielä tarvitaan aikuista siihen aika paljon ja yhdessä miettimistä.”

Haastateltava 2:” Jos on pieninkin epäily, että tilanne ei ole ok, niin kysytään lapselta, että onko se leikki sinusta kiva?”

Haastateltavien mukaan päiväkodissa on ollut jo vuosia tiedossa nollatoleranssi kiusaamiselle, mikä sitoo henkilökuntaa puuttumaan tilanteisiin. Lisäksi ryhmän työpareilla on vuosien aikana muodostuneet yhteiset toimintamallit tilanteisiin ja lisäksi niistä on yhdessä sovittu. Työntekijät pitivät tärkeänä, että tilanteista puhutaan työparille, jotta tilanteita voidaan yhdessä seurata ja pohtia ratkaisuja. Työkaverille tilanteesta puhuminen koettiin tärkeäksi myös siitä syystä, että ilta-vuorossa oleva voi välittää tiedon kiusaamisesta huoltajille.

Haastateltava 5: ”No kyllä siinä varmaan niinku se oma persoona vaikuttaa, mutta että kyllä niinku yhteinen linja on sillain sovittu, että mihin tilanteisiin puututaan ja miten. Sitten kun joku tilanne on ollut päällä, niin yleensä me nyt sitä niinku työkaverille sanotaan, että tässä tapahtui tällä tavalla ja pyydetään kertomaan vanhemmille hautilanteessa terveisiä. Tai sitten me nähdään, että joillakin lapsilla on semmoista jotakin kismaa keskenään niin toisille aikuisille siitä puhutaan, että nekin pitää olla niinku korvat herkällä siinä.”

Haastateltava 1: ”No ehkä se on siinä, että meidän talossahan on ollut monta vuotta tää nollatoleranssi kiusaamistilanteisiin. Se on ollut niinku sillä tavalla meillä toimintakulttuurissa. Periaatteessa on kaikkien tiedossa. En tiedä ihan uusimpien työntekijöiden, mutta josakin vaiheessa nää on käyty läpi.”

Haastateltava 2: ”Joo ja ja myös itse asiassa ihan meidän varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteissa ja meidän arvoissa ja kaikissa on tämä, että kaikilla pitää olla turvallinen olla.”

Vanhempien rooli kiusaamistilanteissa vaihteli vastaajien mukaan. Kiusaamisesta ja päivän aikana tapahtuneista riidoista kerrotaan aina huoltajalle, vaikka asia olisikin jo päiväkodissa käsitelty. Lapsi saattaa kotona kertoa asiasta yksi-

puolisen version, joten on hyvä, että vanhemmat ovat kuulleet myös henkilökunnan näkökulman asiasta. Toisaalta joskus lapset kertovat vanhemmilleen kiusaamisesta, jota henkilökunta ei ole havainnut. Tällöin vanhemmat usein kertovat asiasta ryhmän aikuisille, jolloin kiusaamiseen päästään puuttumaan.

Haastateltava 1: ”Jos on ollut tämmöinen ikävämpi tilanne, niin kyllä siitä kerrotaan molempien perheille. Yleensä kerrotaan, kun lasta tullaan hakemaan tai ollaan yhteydessä vanhempiin viestillä tai soittamalla, jos on semmoinen tilanne, ettei kukaan aikuinen siitä lapsen ryhmästä ole paikalla enää, kun lasta tullaan hakemaan. Otetaan kyllä vastuu siitä, että se tieto menee sitten perille. Lapsihan kertoo kotona sen oman näkemyksen ja vanhemmat voisivat sitten ihmetellä tapahtunutta, jos eivät ole kuulleet asiasta meiltä.”

Haastateltava 2: ” Joskus on käynytkin niin, että lapsi ei ole siinä tilanteessa uskaltanut jostain syystä kertoa, että kokee tilanteen kiusaamisena, mutta on sitten kotona kertonut, että häntä kiusataan.”

Kiusaamisen ehkäisyyn panostetaan haastateltavien mukaan jokaisessa ryhmässä. Tässä oleellisessa roolissa on kaveritaitojen sekä tunne- ja vuorovaikutustaitojen harjoittelu. Harjoittelu tapahtuu ryhmissä usein yleisellä tasolla puhumalla tilanteista, asettumalla toisen asemaan ja harjoittelemalla tunteiden tunnistamista. Yhdessä ryhmässä on ollut tätä varten käytössä ostettu Piki-materiaali, jonka kautta kiusaamistilanteita on käyty läpi nukketeatteria hyödyntäen. Tällöin jokainen lapsi on ohjatusti ollut tilanteessa väärin toimiva kiusaaja ja kiusattu.

Haastateltava 4: ”Meidän viime toimintakaudella meillä oli ihan käytössä se Piki- materiaali, jota sitten käytiin lasten kanssa läpi. Otettiin siitä harjoitteluun sosiaalisia taitoja ja harjoitteluun niitä Piki- harjoituksia ja luettiin sitä tarinaa. Sitten tilanteiden myötä palattiin siihen ja puhuttiin siitä kiusaamisesta. Kyllä se mun mielestä niinku tuotti sillä tavalla tulosta.”

Haastateltava 4: ”Siinä oli paljon niitä harjoituksia (Piki-materiaali), että mitä sitten jos joku jää ulkopuolelle ja kaikki pääsi kokemaan sitä ulkopuolelle jäämistä niinku siinä ohjatussa.”

Ohjatun toiminnan lisäksi haastateltavat kertoivat ennakoinnin olevan tärkeää. Tämä edellyttää ryhmän hyvää tuntemista, jotta tietää millaisissa tilanteissa ja

keiden välille riita saattaa syntyä. Välillä ryhmän aikuiset jakavat lapsille leikkiverit tai parin yhteiseen toimintaan. Tämä auttaa ryhmää toimimaan paremmin yhdessä ja opettaa lasta toimimaan myös vieraampien lasten kanssa.

Haastateltava 5: ”Ja mehän aika paljon sekoitetaan näitä ryhmiä just sen takia, että ryhmä toimisi paremmin. Esimerkiksi, kun lapset lähtee syömään, niin saatetaan laittaa ihan semmoiset aivan niin sanotusti epäsopivat parit. Saada sitä ryhmää toimimaan hyvin yksin, vaikka ne lapset ei koskaan keskenään edes normi tilanteessa.”

Haastateltava 4: ”Monesti on tullut semmoisia tilanteitakin, että sitten kun aikuiset on vaikka ohjannut pari työskentelyä johonkin tiettyyn asiaan, niin sitten se on niinku tuottanutkin yllättäen jotakin uusia kaveruussuhteita tai sitten vanhemman ja nuoremman lapsen kanssa sitä semmoista vähän hoivajuttuakin siinä, että sitten niinku oppii pitämään vähän huolta siitä pienemmästä.”

Ehkäistäkseen leikeissä syntyviä kiusaamistilanteita ryhmän aikuiset tarkkailevat lasten leikkejä ja välillä siirtyvät osaksi leikkiä. Aikuinen voi leikissä ohjata leikkijöitä neuvottelemaan ja vuorottelemaan ja näin tukea näiden taitojen kehitystä. (Turunen 2016, 5–7). Kiusaamisen ehkäisyn näkökulmasta aikuisten osallistuminen lasten leikkeihin ehkäisee tehokkaasti kiusaamista vapaiden leikkien yhteydessä, sillä aikuinen pystyy läsnäolollaan varmistamaan, ettei kiusaamista pääse tapahtumaan (Repo 2013, 178).

Haastateltava 2. ”Niin no oikeastaan ennakointi ihan semmoinen tärkein juttu, että tavallaan ohjataan lapset siihen leikkiin ja toimintaan ja harjoitellaan niitä kaveritaitoja, tunnetaitoja ja myös sitä kautta, että jokaisella on oikeus sanoa mielipide ja se, että että nyt tuntuu pahalta. Kirjojen ja kaveri taito juttujen kautta sitten opetellaan.”

Haastateltava 2: ” Me mennään niihin leikkeihin mukaan tai siinä lähellä ollaan läsnä. Vuosien aikana oppinu joistakin jutuista hoksaa, että nyt aikuisen on hyvä olla leikin lähellä tai käydä vierailulla leikissä.”

Haastateltava 3: ” Järjestelmä leikkejä siihen malliin, ettei tulisi konflikteja. Luokkaa esimerkiksi rajataan tuoleilla penkeillä leikkialueiksi. Ja sitten se, että aikuinen on läsnä siellä tilanteessa. Mehän havainnoidaan koko ajan, kun ne leikkii ja jos yhtään näkyy kiusaamista, niin hissukseen menee siihen leikkiin mukaan ja ohjataan niitä, että mitenkäs muuten tämä voisi tehdä. ”

6.2 Kiusaamisen yleisyys ja tyypillinen kiusaamistilanne

Kaikki haastateltavat kertoivat puuttuvansa ryhmissään kiusaamiseen tai sen yritykseen viikoittain. Niissä ryhmissä, joissa lapset olivat eri-ikäisiä, kiusaamista tapahtui molemmissa ikäluokissa. Lisäksi näissä ryhmissä vanhemmat lapset kiusasivat ikätovereiden lisäksi pienempiään. Kaikissa ryhmissä yhteistä oli se, että kiusaamisen kohde yleensä vaihtui viikoittain, mutta kiusaajat pysyivät samoina.

Haastateltava 3:” *Sitä on ollut viikoittain.*”

Haastateltava 1: ” *Useamman kerran viikossa sanotaan, jos ei nyt päivittäistä niin jo useamman kerran ollut niin olisi ainakin niiden isompien kanssa ja pienempien kanssa taas on niinku vähemmän.*”

Haastateltava 2:” *Sekä että ehkä enemmän niitä omanikäisiä kuitenkin, mutta kyllä kun siinä on muutama pienempi, niin kohdistuu siihen nuorempaankin.*”

Haastateltava 5:” *Kaksi haluaa leikkiä keskenään ja kolmatta ei haluta ottaa mukaan siihen, että sitä tapahtuu mun mielestä viikottain, mutta sen kohteeksi ei ollut niinku joku yksittäinen lapsi vaan se on niinku aina, kuka milloinkin.*”

Haastateltava 1:” *Ja ei ole, ei ole tiettyä kohdetta. Näilläkin se vähän vaihtelee, riippuu päivästä ja kenen kanssa on.*”

Kaikki haastateltavat kertoivat ryhmän tyypillisimmän riitatilanteen syntyvän vapaissa leikki-tilanteissa. Syyksi tähän nähtiin lasten ja erityisesti kiusaajan puutteelliset sosiaaliset taidot, jolloin lapsilla voi olla esimerkiksi vaikeuksia liittyä toisten leikkeihin ilman aikuisen ohjausta.

Haastateltava 3. ” *No se on juuri se, että jos lapsella on leikki ja toinen haluaa siihen leikkiin mukaan, eikä osaa mennä oikeastaan kysymään, että saanko tulla. Ja sitten mennään ehkä väärällä tavalla. Ja se juuri niin mennään sillä itse oikeudella, että minähän saan tulla tähän leikkiin ja minun pitää saada tuolla tähän leikkiin ja minä en halua mitään muuta kuin juuri tähän leikkiin.*”

Haastateltava 2: ” *Ja sitten se, että onko se suoranainen kiusaamistilanne vai onko se vaan tää kykenemättömyys vielä ilmaista itseään omaa tahtoaan tai mitä on itse ajatellut tässä leikissä, että se on siinä. Se on niinku tosi hankala ja sitten se, että myös ajatellaan, että*

kolminelivuotiaana ei niitä taitoja vielä ole oikein ratkaista näitä asioita, että se on myös tämmöistä tietämättömyyttä ja kokemattomuutta ja taidottomuutta jollakin tavalla, että näitä taitoja opetellaan.”

Haastateltava 4:” Näin ajateltuna niin ehkä siinäkin oli kyse siitä, että tuota oli jotain tämmöistä vähän kilpailuasetelmaa ja sitten ei vielä ne sosiaaliset taidot oikein ollut sillä tavalla riittävät. Alkoi kiusaamaan toista, ettei itse vaan jäisi ulkopuolelle.”

Leikki-tilanteissa kiusaamista esiintyy monella tapaa. Haastateltavien mukaan pienimmät lapset kiusaavat toisia pilaamalla leikin viemällä leikistä lelun. Vanhemmilla lapsilla puolestaan kiusaamistilanteet ovat useimmiten ulkopuolelle jättämistä ja riidat leikin kulusta.

Haastateltava 2: ” Pienemmällä se on ehkä sitä, että tullaan ehkä harppomaan keskelle toisten leikkiä tai sitten tullaan ottamaan juuri samaa esine jolla toinen vielä leikkii.”

Haastateltava 1:” Isommilla siellä leikissä on usein se yks pomo, joka että nyt leikitään tätä, jos se ei sitten käy toisille niin siinä tulee niitä tilanteita.”

6.3 Kiusaamisen roolit ja tyttöjen ja poikien väliset erot

Haastattelujen perusteella ryhmistä löytyvät perinteiset kiusaamistilanteen roolit. Näitä ovat kiusattu, kiusaaja, kiusaajan avustaja, puolustaja ja ulkopuolinen. Haastateltavien mukaan kolmevuotiailla lapsilla ei ole selviä rooleja, mutta näissä tilanteissa usein ulkopuolinen havainnoitsija tulee kertomaan aikuiselle kiusaamistilanteesta.

Vanhempien lasten kohdalla työntekijät olivat havainneet kiusaamisen luonteenryhmäilmionä, jolloin kiusaamistilanteeseen osallistui kiusatun ja kiusaajan lisäksi myös kiusaajan avustajat ja sivullisia katsojia. Haastateltavien mukaan kiusaamistilanteessa on usein mukana lapsia, joilla on kehittyneempi empatiakyky kuin pääkiusaajalla, jolloin he tulevat kertomaan tilanteesta herkemmin aikuisille.

Haastateltava 5: ”No mun mielestä silloin kun meillä oli sitä kiusaamista tätä aikaisemmin mainittua niin siinä oli selkeästi joku joka niinku kiusasi ja hän sai mukaan siihen toisenkin ja oli selkeästi joku, jota kiusattiin.”

Haastateltava 4: *"Siinäkin on se yksi päätekijä sanotusti. Sitten se saa siihen siihen heti ja ympärille muita. Toiset on varmaan semmoisia seuraajia. Niin ja ja, ehkä niillä on paha mieli, koska monesti ne seuraajat tulee kertomaan mitä on tapahtunut, jos ei siinä ole aikuisen paikalla."*

Haastateltava 2: *"Joo kolmevuotiailla ehkä ei ole niitä rooleja, koska vanhemmilla lapsilla saattaa sitten se semmoinen porukka kiusaaminen tai tietää se joku ulkopuolelle."*

Haastateltava 3: *"No, siellähän on kiusaaja ja sitten siellä on ne oma valtakuntansa, jotka lähtee mukaan."*

Haastateltavien mukaan tyttöjen ja poikien välillä kiusaamisessa on merkittäviä eroja jo nuorella iällä. Haastateltavat olivat samaa mieltä, että poikien kiusaamisen muodot ovat fyysisempiä kuin tyttöillä. Erityisesti vanhemmilla pojilla töniminen oli vastaajien mukaan keskeinen kiusaamismuoto. Toisaalta haastateltavien mukaan pojat saavat leikit helpommin sovittua kuin tytöt. Lisäksi pojat leikkivät tyttöjä enemmän isoissa ryhmissä, kun taas tytöt haluavat leikkiä vain parhaan kaverinsa kanssa.

Haastateltava 1: *"Jos karkeasti menetellään, niin ehkä ehkä pojilla on enemmän suorasukaisempaa semmoista niinku tavallaan fyysistä."*

Haastateltava 3: *"Pojat oikeasti käy käsiksi. Pojat myös leikkii enemmän yksin kuin tytöt, että harmi on se, että yleensä tytöllä on paras kaveri ja mä haluan vaan hänen kanssaan leikkiä, kun pojat voivat leikkiä enemmän ryhmässä."*

Haastateltava 5: *"Mun mielestä pojat osaa reilummin ratkoa näitä ristiitilanteita."*

Haastateltava 4: *"Tosiaan ainakin itsestä tuntuu, että niitä niissä tyttöjen riitatilanteissa niin, vaikka ne näennäisesti ehkä sovitaan niin ne jollakin tasolla kuitenkin jää ehkä sinne vähäksi aikaa sinne pinnan alle kytemään, että siellä niinku niitä puidaan niitä asioita ja koe-taan epäoikeudenmukaisuutta, että vaikka aikuiset on puhuttanut siihen kiusaamiseen ja on pitänyt pyytää anteeksi ja näin, niin sitten saatetaan vielä kuitenkin vähän niinku jälkeenpäinkin jupista ja pojilla ei ole semmoista. Se on niinku tavallaan sovittu se asia niin puolen tunnin päästä, kun katsoo niin ne ihan täysillä leikkii jo ihan sulassa sovussa."*

Tytöillä kiusaamisen muodot ovat elekieli, ulkopuolelle jättäminen ja sanallinen kiusaaminen. Haastateltavien mukaan tytöillä esiintyy siis sanatonta että sanallista kiusaamista. Elekielessä on havaittavissa silmien pyörittelyä ja pieniä mikroilmeitä. Sanallisessa kiusaamisessa tytöt arvostelevat toisiaan sanallisesti, erityisesti toistensa ulkonäköä ja vaatteita.

Haastateltava 5: *"Mun mielestä sitä ulkopuolelle jättämistä on niinku viikottain varsinkin tyttöjen toimesta."*

Haastateltava 3: *"Tytöllä on sanallinen kiusaaminen. Tytöt arvostelee toisia lapsia hirveän voimakkaasti, jopa vaatetuksesta tai jopa ulkonäöstä. Jo päiväkotikäiset osaa tehdä sen alla hyvin ilkeästi tai sitten kieltää, että et sä voi tulla niin leikkiin."*

Haastateltava 1: *"Tytöillä mikroilmeet, pyörittelevät silmiä. Mitä mä nyt niinku oon kuunnellut tuossa meidän ryhmässämme, niin tytöt herkimmin sanoo, että mä en ole sun kaveri, pojat ei sano."*

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Vuoden 2018 lakimuutos on nostanut kiusaamisen tunnistamisen ja siihen puuttumisen yhä tärkeämmäksi asiaksi varhaiskasvatuksessa. Kuitenkin kiusaamisen tunnistaminen koetaan henkilökunnan kesken yhä vaikeaksi. Kiusaamisen tunnistamista vaikeuttaa se, että jokaisella on oma käsityksensä kiusaamisesta ja lapsi voi kokea kiusaamiseksi tilanteen, mikä aikuisen mielestä sitä ei ole. Kiusaamisen tunnistamisessa tärkeää onkin ymmärtää sen subjektiivisuus ja huomioida lapsen kokemus.

Haastatteluun vastanneet varhaiskasvattajat erottivat kiusaamisen ja riitelyn toisistaan liittämällä kiusaamiseen sen yleisiä piirteitä, kuten tahallisuus ja systemaattisuus. Riitelyn puolestaan ajateltiin olevan tasavertaisten lasten hetkellistä kiistaa jostain asiasta.

Kiusaaminen tai sen yritys olivat haastattelujen mukaan lapsiryhmissä viikoittaista ja tyyppillisimmin kiusaamistilanne ryhmissä syntyi lasten vapaan leikin aikana. Haastateltavat eivät maininneet muita kiusaamistilanteita leikkihetkien lisäksi, vaikka muiden tutkimusten mukaan kiusaamista esiintyy usein myös aikuisen ohjaaman toiminnan tai lepohetkien aikana. Päiväkotien välillä voi kuitenkin olla suuriakin eroja asiassa.

Haastattelujen perusteella näistä varhaiskasvatuksen ryhmistä kiusatuksi tulemiselle ei näytä löytyvän tiettyjä syitä, eikä kiusaaminen kohdistu useinkaan samoihin lapsiin. Kiusaajan rooli puolestaan vaikuttaa olevan ryhmissä kiusatun roolia pysyvämpi. Tämän haastateltavat arvelivat johtuvan kiusaajan heikommista sosiaalisista taidoista, joiden takia hän esimerkiksi liittyy leikkiin muiden näkökulmasta väärällä tavalla. Haastatteluiden perusteella ryhmissä heikot sosiaaliset taidot ovatkin kiusaajalla, mikä tukee aikaisempaa tutkimusta kiusaamiskäyttämisen syistä. Näissä ryhmissä kiusaamisen kohde vaihtui, joten negatiivisen vuorovaikutuksen kehää ei välttämättä pääse syntymään kiusattujen lasten kohdalla samalla tapaa kuin niissä tilanteissa, joissa kiusaaminen kohdistuessa aina samaan lapseen. Näin kokemukset kiusatuksi tulemisesta ja ulkopuolisuudesta eivät ruoki negatiivisen vuorovaikutuksen kehää. Toisaalta ryhmän kiusaajilla

saattaa olla riski ajautua kehään, jos heidän positiiviset vuorovaikutustilanteensa muiden kanssa ovat vähäisiä.

Kiusaamistilanteiden tyypillistä rooleista: kiusaaja, kiusattu, avustaja, vahvistaja, puolustajan ja ulkopuolinen. Haastateltavat havaitsivat lapsiryhmistään kaikki muut roolit paitsi vahvistajan. Kolmivuotiailla lapsilla kiusaamistilanteissa roolit eivät ole vielä niin selkeästi erotettavissa kuin isommilla lapsilla. Isompien lasten kohdalla kiusaamisen luonne ryhmäilmiönä on myös helpommin havaittavissa kuin pienillä lapsilla. Pienten lasten kohdalla ryhmissä oli havaittu aiemmista tutkimuksista todettu havainto siitä, että pienet lapset puolustavat kiusattua isompia lapsia herkemmin.

Tyttöjen poikien välillä on eroja kiusaamisen muodoissa. Kuten aikaisemmissakin tutkimuksissa haastateltavien mukaan poikien kiusaaminen suurempaa, kun taas tyttöillä epäsuoran kiusaamisen muodot ovat yleisempiä. Poikien yleisin kiusaamismuoto on fyysinen kiusaaminen, mikä esiintyi haastateltavien lapsiryhmissä erityisesti tönimisenä. Tyttöjen yleisempiä kiusaamisen muotoja olivat puolestaan verbaalinen ja psyykkinen kiusaaminen. Lapsiryhmissä tämän kaltainen kiusaaminen näkyi esimerkiksi toisen haukkumisena ja ulkopuolelle jättämisenä.

Opinnäytetyöni toisena tutkimuskysymyksenä oli selvittää, millaista kiusaamista varhaiskasvatuksessa esiintyy. Tulosten perusteella kiusaaminen on yleistä sekä pienten että isompien lasten ryhmissä. Pienemmillä lapsilla kiusaamisen roolit vielä puuttuvat, mutta isompien lasten kohdalla voi puhua jo ryhmäilmiöstä. Kiusaamisen kohteeksi voi lapsiryhmässä joutua kuka tahansa ja kiusaamisen kohde vaihtelee sen mukaan, ketkä sattuvat olemaan paikalla. Sen sijaan kiusaajan rooli oli ryhmissä vakiintuneempi, minkä nähtiin johtuvan kiusaajan heikommista sosiaalisista taidoista. Ryhmissä esiintyy sekä suoraa että epäsuoraa kiusaamista. Tyttöjen ja poikien välillä on kuitenkin eroja siinä, käyttävätkö he enemmän suoraa vai epäsuoraa kiusaamista. Tytöt suosivat poikia enemmän epäsuoria kiusaamisen muotoja kuten ilmeitä ja eleitä. Tytöt kuitenkin kiusaavat toisiaan usein myös suoraan käyttämällä verbaalisen kiusaamisen muotoja. Poikien kiusaaminen puolestaan on lähes poikkeuksetta suoraa ja fyysistä. Kolmevuotiaiden ja sitä vanhempien lasten välillä eroja oli siinä, millaisia tyypilliset kiu-

saamistilanteet olivat. Kolmevuotiaat sotkivat toistensa leikkejä varastamalla leikistä lelun tai hajottamalla leikin Vanhemmilla lapsilla kiusaamistilanne syntyi usein itse leikissä, kun joku alkaa pomottamaan tai jotain ei hyväksytä mukaan leikkiin tai hän liittyy leikkiin tavalla, jonka toiset kokevat kiusaamiseksi.

Kiusaamistilanteita pyritään ennaltaehkäisemään lapsiryhmissä ennakoimalla tilanteita, joissa kiusaamista voisi esiintyä. Ennakoinnin lisäksi lapsille opetetaan kaveritaitoja sekä tunne- ja vuorovaikutustaitoja varhaiskasvatussuunnitelman mukaisesti. Tarkoituksena on, että lapsi oppii sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen harjoittelun kautta ratkaisemaan ja tunnistamaan ristiriitoja rakentavasti. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 33.)

Kiusaamistilanteiden selvittelyssä on tärkeää, että henkilökunta antaa lapsille riittävästi aikaa tilanteen selvittämiseen, jotta jokainen lapsi tulee tilanteessa kuuluksi. Aikuisen tehtävänä on tilanteessa tukea lapsia löytämään tilanteeseen ratkaisu ja varmistaa, että asia saadaan sovittua. Lisäksi henkilökunnan tehtävänä on tiedottaa osapuolten vanhempia tapahtuneesta, jotta vanhemmat eivät kuule lapsen yksipuolista kertomusta tapahtuneesta. Joskus työntekijät saavat vanhempien kautta tietää ryhmässä tapahtuvasta kiusaamisesta ja pystyvät saadun tiedon avulla reagoimaan tilanteeseen.

Laki ja päiväkodissa voimassa oleva toimintakulttuuri velvoittavat henkilökuntaa puuttumaan tilanteisiin. Henkilökunnan johdonmukainen puuttuminen kiusaamistilanteisiin onkin tärkeää, jotta kiusaamisen roolit eivät pääsisi vakiintumaan ryhmissä. Jokainen konfliktitilanne on kuitenkin erilainen ja oikea toimintatapa vaatii henkilökunnalta lapsien tuntemista ja tilanteiden havainnointia. Jokainen työntekijä hoitaa tilanteen omalla persoonallaan, mutta työparien välille on usein vuosien aikana muodostuneet yhteiset toimintamallit tilanteisiin puuttumisesta.

Opinnäytetyöni toisena tutkimuskysymyksenä tarkastelin, miten henkilökunta puuttuu kiusaamistilanteisiin. Haastatteluiden perusteella ryhmässä on yhdessä sovittuja toimintamalleja kiusaamistilanteisiin puuttumiseksi. Henkilökunta tarkkailee lapsia ja tarvittaessa liittyy hetkeksi mukaan ohjailemaan leikkiä. Tärkeänä kiusaamistilanteisiin puuttumisessa nähtiin kuitenkin niiden ennaltaehkäiseminen ennakoinnin ja vuorovaikutustaitojen opettamisen kautta. Kiusaamistilanteen

syntyessä aikuisella on vastuu tilanteessa varmistaa, että tilanne selvitetään kaikkia osapuolia kuulemalla. Kiusaamistilanteen jälkeen tilannetta vielä seurataan, jotta voidaan varmistaa, että tilanne on lasten osalta käsitelty. Lisäksi molempien osapuolten vanhemmille kerrotaan tapahtuneesta.

8 POHDINTA

Varhaiskasvatustalaki ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteet edellyttävät varhaiskasvatuksen henkilökunnalta toimintakulttuuria, joka tukee lapsen hyvinvointia ja turvallisuutta. Tätä toimintakulttuuria rakennetaan yhteistyössä vanhempien kanssa. Kiusaaminen on yksi keskeisimmistä lapsen turvallisuutta ja hyvinvointia heikentävistä tekijöistä, joten siihen on tärkeää puuttua mahdollisimman varhain. Varhaisen puuttumisen tärkeyttä lisää se, että kiusaajan tai kiusatun rooli kasvatataa riskitekijöitä lapsen kehitykselle ja kasvulle. Pitkään jatkunut kiusaaminen altistaa lasta heikolle itsetunnolle ja masennukselle. Kiusaajalla puolestaan on kohonnut riski epäsosiaaliseen käyttäytymiseen. Varhaisella puuttumisella kiusaamiseen voidaan siis ehkäistä näitä riskitekijöitä ja katkaista kiusaamisen kierre ennen kouluikää. Pienet lapset vasta opettelevat vuorovaikutustilanteissa toimimista, joten oikeiden toimintatapojen omaksuminen jo varhain ehkäisee kiusaamista.

Haastatteluiden perusteella kiusaaminen on yleinen ongelma varhaiskasvatuksessa, jota varhaiskasvatuksen henkilökunnan ei kannata vähätellä. Kaikissa lasten konfliktitilanteissa ei ole kyse kiusaamisesta, vaan lasten keskuudessa esiintyy myös ristiriitoja. Kiusaamis- ja riitatilanteen erottamista toisistaan vaikeuttaa lapsien erilainen herkkyys. Osa kokee toisen toiminnan herkemmin kiusaamiseksi kuin toinen. Vaikka tilanne ei aikuisen silmiin näytä kiusaamiselta, lapsella voi olla kokemus kiusatuksi tulemisesta. Aikuisen onkin tärkeää ottaa lapsen tuntemukset vakavasti ja keskustella tilanteesta osapuolten kanssa. Oman haasteensa kiusaamisen tunnistamiseen tuovat myös epäsuoran kiusaamisen muodot, joita ulkopuolisen voi olla vaikea havaita. Aikuiselta vaaditaankin lasten hyvää tuntemusta ja herkkyyttä aistia lasten keskinäisiä ristiriitoja.

Jäin siihen käsitykseen, että haastattelemani henkilöt suhtautuvat kiusaamiseen päiväkodissa tilanteen vaatimalla vakavuudella. Monet heistä mainitsivat haastatteluissa lain ja toimintakulttuurin vaativan heiltä asiaan puuttumista. Kukaan ei myöskään myöntänyt kiusaamiseen puuttumisen olevan vaikeaa, vaikka ilmiön tunnistamisen vaikeudesta vastaajat kertoivat avoimesti.

Opinnäytetyö antoi itselleni uutta näkökulmaa kiusaamistilanteisiin. Pääsin haastattelemaan useampaa alalla vuosia työskennellyttä ja sain heiltä konkreettisia

käytännön neuvoja ja esimerkkejä kiusaamistilanteisiin puuttumisesta. Alalle valmistuvana pidin tätä kaikista opettavaisimpana opinnäytetyössäni, sillä voin hyödyntää näitä oppeja, jos päädyn tulevaisuudessa työskentelemään varhaiskasvatuksessa tai pienten lasten parissa.

Pienten lasten keskuudessa tapahtuvaa kiusaamista on tutkittu vähän, mikä vaikutti siihen, että teoriapohjassa jouduin hyödyntämään paljon samojen kirjoittajien teoksia. Kiusaamiseen liittyvä tutkimus pohjautui usein koulukiusaamiseen tai koulumaailmaa, jota ei voi täysin rinnastaa pienten lasten välillä tapahtuvaan kiusaamiseen. Tietopohja antoi kuitenkin itselleni paljon uutta tietoa kiusaamista ilmiönä ja toivon voivani hyödyntää saamaani tietoa tulevaisuudessa.

Opinnäytetyössäni metodin valinta oli onnistunut, sillä haastatteluiden avulla sain kerättyä hyvin tietoa tarkastelemastani aiheesta. Toteuttaisin haastattelut nyt kuitenkin pelkästään yksilöhaastatteluina, sillä yksilöhaastatteluissa yksilöt joutuvat perustelemaan enemmän omia näkemyksiään. Lisäksi haastateltavalle tilanne voi olla suotuisampi siitä näkökulmasta, että muita henkilökunnan jäseniä ei ole paikalla. Kaikki eivät välttämättä uskalla kertoa eriäviä mielipiteitään muiden ollessa paikalla. Uskon, että yksilöhaastatteluiden kautta olisin voinut saada jokaisesta haastattelusta enemmän irti. Lisäksi haastattelin aineistoa varten useampaa työntekijää eri ammattinimikkeillä ja työkokemuksella, jolloin saisin laajemmän aineiston. Tulokset voisivat olla tällöin hieman erilaisia. Nyt aineistossani kaikki vastanneet olivat lastentarhanopettajia vähintään 10 vuoden työkokemuksella.

Aihe on aina ajankohtainen ja tärkeä, mutta kiusaamisen lisääminen varhaiskasvatukseen voi nostaa aiheen kiinnostavuutta tulevaisuudessa. Aihetta voisi jatkossa tutkia lasten näkökulmasta ja kuulla heidän ajatuksiaan kiusaamisesta ja siihen puuttumisesta. Päiväkodeille voisi kehittää myös kiusaamista ehkäiseviä ja siihen puuttumisen toimintamalleja.

LÄHTEET

Elo, S. & Lamberg, K. 2018. Kiusaamisen ehkäisy sekä työrauhan edistäminen varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa sekä toisella asteella. Loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:16. Viitattu 2.02.2023 <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160694/okm16.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Opetushallitus. Opetushallituksen määräykset ja ohjeet 2016:1. Viitattu 12.02.2023 https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf.

Hamarus, P. 2008. Koulukiusaaminen: Puutu, huomaa, ehkäise. Helsinki: Kirjapaja.

Hamurus, P. 2012 Haukku haavan tekee. Puututaan yhdessä kiusaamiseen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Hyväri, S. & Vuokila-Oikkonen 2020. Osallistavan ja tutkivan kehittämisen opas 2.0. Viitattu 14.04.2023 <https://libguides.diak.fi/c.php?g=670543&p=4760642>.

Hurme, K. & Kyllönen, T. 2014. Turvassa! Vahvista lapsen turvallisuuden tunnetta ja varaudu vaaratilanteisiin. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Jarasto, P. & Sinervo, N. 2001. Alle kouluikäisen lapsen maailma: Elämää varten. 2. painos. Jyväskylä: Gummerus.

Kallinen, T. & Kinnunen, T. 2023. Haastattelut. Teoksessa J. Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaristo [ylläpitäjä ja tuottaja]. Viitattu 21.05.2023 <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/laadullisen-tutkimuksen-aineistot/haastattelut/>.

Karppinen, K. 2020. Lyömistä, haukkumista ja syrjistä – kiusaaminen päiväkoissa on lailla kiellettyä, mutta monen vanhemman mielestä se ei auta. Yle 11.3.2020. Viitattu 2.03.2023 <https://yle.fi/a/3-11240630>.

Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. 2010a. Kiusaavatko pienetkin lapset? Helsinki: Mannerheimin Lastensuojelu-liitto ja Folkhälsan.

Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. 2010b. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojelu-liitto ja Folkhälsan.

Kullberg-Piippola 2005. Miksi tunnetaitoja tarvitaan? Teoksessa A. Peltonen & T. Kullberg-Piippola (toim.) Tunnetuksi. Saarijärvi: Lasten keskus, 18–35.

Laaksonen, V. & Repo, L. 2017. Kaveritaitoja: Tietoa ja harjoituksia toimivan ryhmän rakentamiseen varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Folkhälsan.

Laaksonen, V. 2022. Kaveritaidot varhaiskasvatuksessa. Keuruu: PS-kustannus.

Laine, K. & Neitola, M. 2002. Lasten syrjäytyminen päiväkodin vertaisryhmässä. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura.

Mannerheimin lastensuojeluliitto 2023a. 5–6-vuotiaan sosiaalinen kehitys. Viitattu 21.5.2023 <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/5-6-v/5-6-vuotiaan-sosiaalinen-kehitys/>.

Mannerheimin lastensuojeluliitto 2023b. 6–7-vuotiaan sosiaalinen kehitys. Viitattu 21.5.2023 <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/6-7-v/6-7-vuotiaan-sosiaalinen-kehitys/>.

Mieli ry 2023. Vuorovaikutustaitoja voi oppia. Viitattu 21.2.2023 <https://mieli.fi/vahvista-mielenterveyttasi/ihmissuhteet-ja-vuorovaikutus/vuorovaikutustaitoja-voi-oppia/>.

Olwe, D. 1973. Hackkycklingar och översittare. Forskning om skolmobbing. Göteborg: Almqvist & Wiksell.

Oph 2023a. Tunteet – mitä ne ovat? Helsinki: Opetushallitus. viitattu 23.03.2023 <https://www.oph.fi/fi/oppimateriaali/tunteesta-tunteeseen-ohjaajan-opas/1-tunteet-mita-ne-ovat>.

Oph 2023b. Tunnetaitoja oppii harjoittelemalla. Helsinki: Opetushallitus. Viitattu 23.03.2023 <https://www.oph.fi/fi/oppimateriaali/tunteesta-tunteeseen-ohjaajan-opas/3-tunnetaitoja-oppii-harjoittelemalla>.

Peltonen, A. 2005. Tunnetaidot ovat kaikkien ulottuvilla. Teoksessa A. Peltonen & T. Kullberg-Piippola (toim.) Tunnemuksu. Saarijärvi: Lasten keskus, 12–17.

Perren, S. 2000. Kindergarten children involved in bullying: social behavior, peer relationships, and social status. Department of Psychology: University of Berne.

Perusopetuslaki 21.8.1998/628

Puusa, A. & Juuti, P. 2020. Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteet. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 59–62.

Puusa, A. 2020. Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 152.

Repo, L. 2013. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. Jyväskylä: PS-kustannus.

Ritmala, M., Ojanen, T., Sivén, T., Vihunen, R. & Vilén, M. 2010. Lapsen aika. Helsinki: Wsoypro Oy.

Salmivalli, C. 1998. Koulukiusaaminen ryhmäilmionä. Helsinki: Gaudeamus.

Salmivalli, C. 2005. Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.

Seudullinen varhaiskasvatussuunnitelma 2022. Viitattu 18.11.2022
<https://www.kemi.fi/wp-content/uploads/2022/06/Seudullinen-varhaiskasvatussuunnitelma-2022-3.pdf>.

Tunnetaitoja lapsille 2023. Mitä ovat tunnetaidot ja miksi niitä täytyy opetella?
Viitattu 13.03.2023 <https://www.tunnetaitojalapselle.fi/artikkelit/tunnetaidot>.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Turunen, S. 2016. "Nyt me tiedetään, että aikuisten kuuluikin leikkiä" – kasvattajan rooli leikkiä edistävissä ja rajoittavissa tekijöissä. Työpapereita 2/2016. Helsinki: Pääkaupunkiseudun sosiaalialan toimintakeskus Socca.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 3/2019. Viitattu 3.02.2023
https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf.

Varhaiskasvatuslaki 13.7.2018/540.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. Opetushallitus. Opetushallituksen määräykset ja ohjeet 2022:2a. Viitattu 12.11.2022 https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2022_0.pdf.

Von Grünigen, R, Perren, S, Nägele, C & Alsaker, F. 2010. Immigrant children's peer acceptance and victimization on kindergarten: The role of local language competence. British journal of developmental psychology Vol 28, 679–697.

LIITTEET

- Liite 1. Saatekirje
- Liite 2. Esitietolomake
- Liite 3. Haastattelukysymykset

Liite 1: Saatekirje

Hei (päiväkodin nimi) henkilökunta,

Olen (ryhmän nimi) harjoittelussa oleva sosionomiopiskelija Sanna Kemppainen. Olen tekemässä opinnäytetyötä 3–6-vuotiaiden lasten välisestä päiväkotikiusaamisesta henkilökunnan näkökulmasta. Kerään aineistoa tutkimukseeni haastatteluiden avulla ja etsin viittä vapaaehtoista työntekijää haastatteluuni. Toiveenani olisi saada vapaaehtoiset eri ryhmistä. Haastateltavien koulustaustalla ei ole väliä, mutta toivoisin haastateltaviksi talossa useamman kuukauden työskennelleitä.

Opinnäytetyöni tarkoituksena on selvittää, millaista kiusaamista eri-ikäisten lasten välillä esiintyy ja millaisilla keinoilla kasvattajat kiusaamiseen puuttuvat. Tutkimukseni näkökulmana toimii päiväkodissa työskentelevien kasvattajien ajatukset ja havainnot kiusaamiseen liittyen. Toteutan haastattelut teemahaastatteluina, joko yksilö- tai parihaastatteluina haastateltavien toiveista ja aikatauluista riippuen. Yhteen haastatteluun menee aikaa noin 20–30 minuuttia. Haastattelut toteutetaan viikoilla 7–9.

Haastattelut äänitetään ja litteroidaan, jotta saan kerättyä haastatteluista mahdollisimman paljon tutkittavaa tietoa itselleni. Säilytän tekemäni haastattelut ja aineistot luottamuksellisesti itselläni, eikä niistä tulla tunnistamaan haastateltavaa tai haastattelupaikkaa. Tuhoan keräämäni aineiston sitten, kun tutkimusaineisto on analysoitu ja tutkimus on valmis. En luovuta tai julkaise salassa pidettäviä asiakastietoja.

Haastateltavat saavat osallistua tutkimukseen nimettömänä ja vapaaehtoisesti.

Laita nimi alle, jos olet kiinnostunut osallistumaan haastattelututkimukseen. Sovin myöhemmin aikatauluista ja haastattelutavasta vapaaehtoisten kanssa.

Liite 2: Esitietolomake

Taustatietoja kyselyyn vastaavilta:

1. Työkokemus hoito- ja kasvatustehtävissä
 - a. Alle viisi vuotta
 - b. 5–10 vuotta
 - c. Yli 10 vuotta
 - d. Muu, mikä?

2. Ammattinimike
 - a. lastentarhanopettaja
 - b. varhaiskasvatuksen sosionomi
 - c. lastenhoitaja
 - d. Muu, mikä?

3. Minkä ikäisten lasten ryhmässä työskentelet tällä hetkellä?
 - a. 3–4-vuotiaat
 - b. 4–5
 - c. 5–6
 - d. muu, mikä?

Haastattelu tullaan nauhoittamaan, jotta haastattelija voi keskittyä haastattelutilanteeseen. Haastattelun nauhoittamisen avulla haastattelija pystyy myöhemmin palaamaan keskustelun olennaiseen asiasisältöön sanatarkasti ja havainnoimaan sitä myöhemmin opinnäytetyössään. Haastatteluaineisto ja nauhoitteet tuhoetaan asianmukaisesti, kun aineisto on käsitelty opinnäytetyössäni.

Annan luvan haastattelun nauhoittamiseen:

Kyllä

Ei

Allekirjoitus:

Päivämäärä:

Liite 3: Haastattelukysymykset

Kiusaaminen:

1. Mitä kiusaaminen on? Miten erotat kiusaamisen ja riitatilanteen toisistaan?
2. Esiintyykö kiusaamista työskentelemässäsi ryhmässä? Kuinka usein kiusaamista tapahtuu ja kohdentuuko se samoihin lapsiin?
3. Millainen on tyypillinen kiusaamistilanne? Missä tilanteessa kiusaamista esiintyy? Miksi?
4. Millaisia rooleja kiusaamistilanteessa ryhmäsi lapsilla on?
5. Mitkä ovat tyttöjen ja poikien väliset erot kiusaamisessa?

Kiusaamiseen puuttuminen:

1. Oletko joutunut puuttumaan ryhmässäsi kiusaamiseen? Jos, olet kuinka usein?
2. Miten ryhmässäsi puututaan kiusaamiseen? (keinot, teot, seuraukset)
3. Miten koette kiusaamistilanteet? (puuttumisen ja tunnistamisen helppous?)
4. Onko teillä käytössä yhteisiä toimintamalleja, miten toimitte kiusaamistilanteissa, vai onko jokainen tapaus tilannekohtainen?
5. Miten pyritte ennaltaehkäisemään kiusaamista?